

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Markéta Hračková

Srovnání pěstounské péče a ústavní péče

Bakalářská práce

vedoucí práce: PhDr. Denisa Pastuszaková, Ph.D.

2013

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.

V Olomouci dne 21.3.2013

Podpis

Na tomto místě bych chtěla poděkovat své vedoucí PhDr. Denise Pastuszakové Ph.D. za obětavost, trpělivost, vstřícnost a odborné vedení při zpracování bakalářské práce.

Obsah

Úvod.....	6
1 Pěstounská péče.....	8
1.1 Formy pěstounské péče.....	9
1.1.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	10
1.1.1.1 Žadatelé a podmínky pěstounské péče na přechodnou dobu	10
1.1.1.2 Úloha a podpora pěstouna na přechodnou dobu	11
1.1.1.3 Druhy pěstounské péče na přechodnou dobu.....	12
1.2 Děti svěřené do pěstounské péče a děti vhodné pro pěstounskou péči.....	12
1.3 Svěření dítěte do pěstounské péče	14
1.4 Práva a povinnosti pečujících osob a osob v evidenci.....	15
1.5 Zprostředkování pěstounské péče.....	17
1.5.1 Postup obecního úřadu obce s rozšířenou působností.....	18
1.5.2 Vedení evidence a zprostředkování pěstounské péče krajským úřadem.....	18
1.5.3 Odborné posouzení pro účely zprostředkování pěstounské péče.....	19
1.5.4 Přípravy k přijetí dítěte a výběr vhodné pěstounské rodiny.....	20
1.5.5 Kontakt s dítětem	20
1.6 Rizikové faktory pěstounské péče	21
1.7 Podpora pěstounských rodin.....	22
1.7.1 Státní příspěvek na výkon pěstounské péče	22
1.7.2 Příspěvek při převzetí dítěte	22
1.7.3 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte	23
1.7.4 Odměna pěstouna	23
1.7.5 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla	23
1.7.6 Příspěvek při ukončení pěstounské péče	24

1.7.7	Peněžítá pomoc v mateřství.....	24
1.7.8	Rodičovský příspěvek	24
1.7.9	Služby pro pěstounské rodiny	25
1.7.9.1	ISIS- občanské sdružení pro pomoc náhradním rodinám	26
1.7.9.2	Fond ohrožených dětí.....	27
1.7.9.3	Pedagogicko-psychologická poradna.....	27
1.8	Úloha sociálního pracovníka	27
2	Ústavní (institucionální) péče.....	30
2.1	Funkce ústavů	30
2.2	Ústavní výchova a zařízení provádějící výkon ústavní výchovy.....	31
2.2.1	Kojenecký ústav a dětský domov pro děti do 3 let	34
2.2.2	Dětský domov	36
2.2.2.1	Typy dětských domovů.....	37
2.2.2.2	Děti umístěné do dětských domovů.....	38
2.2.2.3	Přijetí dítěte do dětského domova.....	39
2.2.2.4	Podpora dětských domovů.....	40
2.2.3	Rizika ústavní péče.....	41
2.2.4	Úloha sociálního pracovníka.....	42
3	Aktuální vývoj systému péče o ohrožené děti.....	46
3.1	Reforma systému péče o ohrožené děti	46
3.2	Celostátní iniciativa za rozvoj náhradní rodinné péče.....	47
4	Shody, odlišnosti a rizika pěstounské a ústavní péče.....	48
	Závěr.....	52
	Seznam zkratk	54
	Bibliografický seznam.....	55

Úvod

Téma pěstounské a ústavní péče se věnuje problematice poskytování náhradní péče dětem, jejichž podmínky v prostředí biologické rodiny jsou takové, že zde nemohou dlouhodobě vyrůstat, opuštěným dětem a dětem, kterým rodiče nemohou z různých důvodů poskytnout dostatečnou péči a výchovu. Pěstounská péče je jednou z forem náhradní rodinné péče. Tato forma zaručuje dítěti péči, řádnou výchovu a také materiální zajištění v rodinném prostředí. Zároveň také garantuje pěstounovi určitou odměnu. Na druhé straně stojí ústavní péče, specifitější je však pro mou práci pojem ústavní výchova. Zde se řadí kojenecké ústavy a dětské domovy poskytující dítěti, kterému byla soudem nařízena ústavní výchova, plné přímé zaopatření, výchovné, vzdělávací a sociální potřeby. Ústavní výchova však péči neposkytuje v rodinném prostředí. Sociální práce se zde objevuje v souvislosti s úlohou sociálního pracovníka při zprostředkování pěstounské péče a při poskytování služeb ústavní péče.

Téma Srovnání pěstounské péče a ústavní péče jsem si zvolila v souvislosti s aktuální problematikou - rušení dětských domovů a kojeneckých ústavů a také v souvislosti s novelizací zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, jež upravuje pěstounskou péči na přechodnou dobu. Pěstounská péče na přechodnou dobu (profesionální pěstouni) by měla v budoucnu nahradit dětské domovy a kojenecké ústavy. S daným tématem souvisí také celková reforma systému péče o ohrožené děti. Jedná se o téma velice citlivé a v poslední době mnoho diskutované, a proto jsem se chtěla v této práci věnovat oběma formám náhradní péče a pečlivě je rozebrat.

Cílem mé bakalářské práce je srovnat pěstounskou péči s ústavní péčí a vyjádřit v čem jsou shodné či podobné a v čem se liší. Dílčím cílem je rozpoznat rizika obou forem. Jelikož je ústavní péče pojem velice široký, zaměřím se v rámci srovnávání na kojenecké ústavy a dětské domovy - jsou specifitější a příhodnější pro dané srovnání. Tato bakalářská práce by měla sloužit nejen odborníkům, kterých se daná problematika nějakým způsobem dotýká, ale také laické veřejnosti, jež má o této oblasti mnohdy jen zkrácené údaje. Prostřednictvím mé bakalářské práce bych chtěla poukázat na rozdíly v těchto formách náhradní péče a na určitá rizika, která mohou skrývat. Touto prací nechci ani jednu formu upřednostnit či zatratit. Snažím se podívat na to, co nám obě formy mohou nabídnout a v čem je možné spatřit jejich pozitivum.

Jako metodu psaní bakalářské práce jsme si zvolila teoretickou komparaci. Tyto dvě formy péče budu srovnávat z hlediska určitých kritérií, a to takových, která jsou pro obě formy společná. Při psaní vycházím z odborné literatury, kde čerpám spíše základní obecné informace. Využívám především prací profesora Matějčka a také docenta Matouška. Pro konkrétní údaje však čerpám zejména ze zákonů, a to z důvodů mnoha změn v oblasti pěstounské péče. Využívám rovněž odborných článků věnujících se především aktuálnímu dění v oblasti pěstounské a ústavní péče a celkově reformě systému péče o ohrožené děti.

Ve své práci se v rámci pěstounské péče věnuji cíli a charakteristice pěstounské péče, dětem vhodným a svěřeným do pěstounské péče, právům a povinnostem pečujících osob a osob v evidenci. Jednou z významných kapitol je pěstounská péče na přechodnou dobu, dále pak zprostředkování pěstounské péče a podpora pěstounských rodin. V této práci se věnuji i rizikům pěstounské péče a kompetencím sociálního pracovníka při zprostředkování pěstounské péče. Neopomím ani úlohu sociálního pracovníka po přijetí dítěte do rodiny. V rámci ústavní péče se zabývám nejdříve ústavní péčí obecně, poté ji konkretizuji na zařízení ústavní výchovy, to znamená na kojenecké ústavy a dětské domovy. Co se týká kojeneckých ústavů a dětských domovů, zaměřuju se na jejich charakteristiku, typy dětských domovů, podporu dětských domovů a možná rizika. Zabývám se také kompetencemi sociálního pracovníka v této oblasti. Závěrečnou kapitolou je srovnání pěstounské a ústavní péče.

Vlastní motivací je nejen zájem o tuto problematiku, ale také praktické zkušenosti s ústavní péčí. Naopak s pěstounskou péčí praktické zkušenosti nemám, a proto bych se chtěla o této formě náhradní péče dozvědět více aspoň touto cestou.

1 Pěstounská péče

Pěstounská péče jako jedna z forem náhradní rodinné péče funguje v České republice již dlouhá léta, ale stále se vyvíjí a rozšiřuje o nové formy. Proto bych se v této kapitole o pěstounské péči chtěla věnovat především nové úpravě a novým trendům pěstounské péče. Zaměřím se však samozřejmě i na její základní charakteristiku, cíl a cílovou skupinu, zprostředkování pěstounské péče, podporu pěstounských rodin, jejich práva a povinnosti. Na začátku je však potřeba si vymezit pojem pěstounská péče.

Pěstounská péče je státem zaručená forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje materiální zabezpečení dítěte a také dostatečnou odměnu pěstounovi. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do pěstounské péče manželů. Zásadní je zde však zájem dítěte (Matějček, Koluchová, Bubleová, Kovařík, Benešová, 2002, s. 16).

Na rozdíl od adopce, je pěstounská péče forma náhradní rodinné péče u dětí, které nejsou tzv. „právně volné“. Nemají však dostatečné rodinné zázemí a často se tak nachází například v ústavním zařízení. Znamená to tedy, že rodiče se o dítě nemohou nebo nechtějí starat, ale mají o dítě tzv. „zájem“ (Nožířová, 2012, s. 16).

Cílem pěstounské péče je poskytnout náhradní rodinné prostředí dětem, jejichž podmínky v biologické rodině jsou takové, že zde nemohou dlouhodobě vyrůstat. Pěstounskou péče zajišťuje náhradní domov také dětem nemohoucím setrávat v ústavní péči z důvodu ohrožení nebo narušení jejich vývoje. Tato forma náhradní rodinné péče je určena rovněž pro děti nemohoucí být z různých důvodů, například zdravotních, psychických nebo sociálních, svěřeny do adopce (Matějček a kol., 1999, s. 35).

Jedná se zde o volnější svazek než v případě adopce. Pěstounství nepřipouští stylizaci do postavení rodičů vlastních. Pěstounský svazek nemusí být trvalý, tudíž budoucí pěstounské rodiče „uvolňuje“ k rozhodnutí přijmout do pěstounství dítě s postižením nebo s problematickou vývojovou poruchou (Matějček a kol., 1999, s. 47).

Svěření dítěte do pěstounské péče vzniká rozhodnutím soudu a rovněž soud může zrušit výkon pěstounské péče. Soud tak jedná ze závažných důvodů a na žádost pěstouna. Pěstounská péče zaniká dovršením zletilosti dítěte, které bylo svěřeno do pěstounské péče (Bubleová, Frantíková, Vránová, 2011 b, s. 7).

1.1 Formy pěstounské péče

Před rokem 2013 zde existovaly základní formy pěstounské péče - individuální nebo skupinová. Skupinová pěstounská péče probíhala v zařízeních pro výkon pěstounské péče, například SOS dětské vesničky. Od 1. 1. 2013 se však novelizací zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, z tohoto zákona vypouští právní úprava „zařízení pro výkon pěstounské péče“. V této kapitole se proto zaměřím jen na pěstounskou péči poskytovanou příbuznými, jejich výhody a nevýhody. Dále na pěstounskou péči poskytovanou osobami, které nejsou v příbuzenském vztahu s dítětem. V této kapitole se budu zabývat institutem pěstounské péče na přechodnou dobu, který byl v ČR zaveden již v roce 2006, ale v praxi se rozvíjí velmi pomal. Proto lze říci, že se jedná o relativně novou formu pěstounské péče.

Pěstounská péče může být poskytována v přirozeném rodinném prostředí, a to příbuznými, například prarodiči nebo cizími osobami. Cizími osobami jsou obvykle pěstoun a pěstounka mající své vlastní děti (Matějček a kol., 2002, s. 16).

Výhodou pěstounské péče poskytované příbuznými bezesporu je, že dítě přichází do rodiny, jakou obvykle již zná. Pěstouny nejsou cizí osoby. Pozitivní hodnoty, zvyky a tradice se v pěstounské rodině dokonce tolik neodlišují od těch, které dítě zná z původní rodiny (Škoviera, 2007, s. 53).

Pěstounská péče poskytovaná příbuznými má však také své nevýhody. Koluchová (1998, podle Škoviera, 2007, s. 53) zdůrazňuje zejména problematičnost svěřených dětí do péče prarodičům. Prarodiče při péči o dítě většinou dělají ty samé chyby, jako u svých vlastních dětí (biologičtí rodiče). Často nejsou schopni minimalizovat negativní zásahy biologických rodičů dítěte a odmítají odbornou pomoc.

Ukázalo se také, že v dlouhodobé pěstounské péči prarodičů se často děti vracely zpět do ústavní péče. Důvodem bylo nezvládnutí výchovy dítěte v období dospívání nebo zhoršení vlastního zdravotního stavu, kdy prarodiče nebyli schopni se dál o dítě starat. U starších mnohonásobných pěstounů byl zjištěn i syndrom vyhoření (Škoviera, 2007, s. 53- 54).

Některé neziskové organizace se snaží zaměřovat právě na příbuzenskou pěstounskou péči. Tato péče je vhodná především v případech, kdy do příbuzenské pěstounské péče přichází dítě v pubertálním věku. Prarodiče mnohdy nemají dostatek sil

a financí na jejich výchovu. Proto je potřeba podporovat tyto rodiny například formou respitní péče, doučováním dětí nebo finančními a věcnými dary (Nožířová, 2012, s. 17).

Co se týče výhod nepříbuzenské pěstounské péče, jedná se především o možnost vybrat skutečně nejvhodnější náhradní rodinu pro dítě a absolvování odborné přípravy žadatelů. U nepříbuzenské pěstounské péče je větší účast na určených podpůrných aktivitách, větší sociální kontrola a patrně prosociálnější motivace žadatelů (Škoviera, 2007, s. 53- 54).

1.1.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Pěstounská péče na přechodnou dobu je forma dočasné péče o děti, u nichž je vyšší pravděpodobnost rychlého a trvalého řešení jejich situace, to znamená přijetí do nové pěstounské rodiny, osvojení nebo navrácení zpět do své původní rodiny. Pěstounská péče na přechodnou dobu slouží zároveň jako předcházení citovým deprivacím spojených s pobytem v kojeneckých ústavech. Tato forma současně uznává práva biologických rodičů ke svým dětem a přitom poskytuje bezpečnou a funkční péči přechodných pěstounských rodičů o dítě (Zezulová, 2012, s. 174).

1.1.1.1 Žadatelé a podmínky pěstounské péče na přechodnou dobu

Krajský úřad pro účely zajištění pěstounské péče pro dítě na přechodnou dobu vede evidenci osob. Do této evidence se osoby zařazují podáním žádosti u obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen po doplnění dané žádosti o údaje a doklady ihned žádost předat krajskému úřadu (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 27 a).

Do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči po přechodnou dobu, se zařazují osoby, mající na základě odborného posouzení předpoklady pro výkon takové péče o dítě, a to zejména z hlediska krátkodobosti takové péče a péče o dítě krátce po jeho narození (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 27 a).

V pěstounské péči na přechodnou dobu se klade velký důraz na detailní prověření žadatelů. Tito žadatelé prochází psychologickým prověřením a přípravným kurzem. Pokud se v rodině nachází další děti, je třeba těmto dětem situaci vysvětlit a vyslechnout si jejich názor. Posuzována je rodina jako celek. Rodina je na základě posouzení

vyhodnocena buď jako vhodná nebo jako nevhodná rodina pro pěstounskou péči na přechodnou dobu (Nožířová, 2012, s. 20- 21).

Soud může na návrh orgánu sociálně-právní ochrany svěřit dítě do pěstounské péče na přechodnou dobu osobám v evidenci, a to na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat nebo na dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením. Osoba vedená v evidenci o dítě může pečovat také do doby, než nabije právní moci rozhodnutí soudu. Soud rozhoduje o svěřeni dítěte do dočasné pěstounské péče, není tedy třeba souhlasu rodičů (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 27 a).

Pěstounská péče může na přechodnou dobu trvat nejdéle jeden rok. To neplatí, pokud jsou do pěstounské péče téhož pěstouna svěřeni sourozenci dítěte, kteří byli do této péče svěřeni později. Doba trvání pěstounské péče však nesmí přesáhnout jeden rok u sourozence svěřeného do pěstounské péče na přechodnou dobu témuž pěstounovi jako poslední (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 27 a).

1.1.1.2 Úloha a podpora pěstouna na přechodnou dobu

Pěstoun na přechodnou dobu se může rozhodnout pro jednu z variant péče o dítě - buď pečovat o jedno dítě jednorázově, nebo péči opakovat a přijímat další děti. Pro jednorázovou péči se mohou rozhodnout žadatelé o adopci nebo pěstounskou péči, u kterých budou mít posouzení a přípravy větší rozsah vyplývající z povahy pěstounské péče na přechodnou dobu (Bubleová, Vránová, Vávrová, Frantíková, 2011 a, s. 52).

Pěstouni na přechodnou dobu pečují o dítě, vychovávají ho a zastupují dítě jen v běžných záležitostech. Ostatní práva a povinnosti, samozřejmě i vyživovací povinnost vůči dítěti, náleží původním biologickým rodičům. Výhodou tohoto typu pěstounské péče je, že dítě vyrůstá a je o něj postaráno v rodinném prostředí. Pěstounské rodiny jsou podporovány formou příjmů pro pečující osobu a formou dávek pro dítě. Pečující osobě v tomto případě náleží odměna pěstouna a peněžitá pomoc v mateřství u přijatého dítěte do sedmi let věku, pokud tedy pěstouni splňují podmínky pro nárok na peněžitou pomoc v mateřství. Dalším příjmem je rodičovský příspěvek do čtyř let věku dítěte a u dětí se zdravotním postižením do sedmi let věku. Dítěti v pěstounské péči náleží dávky pěstounské péče (Bubleová a kol., 2011 a, s. 51).

Podrobněji se tématem příjmů a dávek pěstounským rodinám budu zabývat v kapitole Podpora pěstounských rodin.

Pěstounská péče na přechodnou dobu klade na pěstouny velmi vysoké nároky. Pěstoun by si měl uvědomovat, že dítě je u něj jen dočasně a měl by být připraven na proces předání dítěte do nové, náhradní či původní rodiny (Nožířová, 2012, s. 21).

1.1.1.3 Druhy pěstounské péče na přechodnou dobu

V současnosti máme několik druhů pěstounské péče na přechodnou dobu. Jedním z nejpřínosnějších a nejrozvinutějších typů je tzv. raná pěstounská péče. Raná pěstounská péče je založena na péči a výchově dítěte v rodině již od prvních dnů po jeho narození. Dítě, které by bylo umístěno po propuštění z porodnice do ústavní péče, tedy například do kojeneckého ústavu, je místo toho svěřeno do pěstounské péče na přechodnou dobu. V této rodině dítě stráví nějakou dobu (cca dva měsíce), nezbytnou k řešení právních formalit, jako je zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče. Někdy se tato doba může prodloužit, zejména v případech, kdy se dítě pro svůj zdravotní stav nedaří zařadit do adopce nebo se dlouhodobě pracuje s biologickou rodinou. Výhodou rané pěstounské péče je poskytování individuální péče v přirozeném prostředí, na rozdíl od ústavní péče. V ústavní péči se často střídá personál a je ho nedostatek (Nožířová, 2012, s. 19-20).

Další formou pěstounské péče na přechodnou dobu může být tzv. akutní pěstounská péče na přechodnou dobu. Tento typ pěstounské péče na přechodnou dobu poskytuje péči dítěti v případech, kdy se náhle ocitne bez péče rodičů. V praxi jde například o to, že matka je hospitalizována na nějaký čas v nemocnici a nikdo jiný se o dítě nemůže postarat. Dalším případem je situace nastávající tehdy, když rodič odchází do vazby. Pro tyto situace je tu právě akutní pěstounská péče na přechodnou dobu. Úkolem je poskytnutí dítěti péči do doby, než se rodič zase bude moci o své dítě starat (Nožířová, 2012, s. 21).

1.2 Děti svěřené do pěstounské péče a děti vhodné pro pěstounskou péči

Děti přicházející do pěstounské péče, mají obvykle něco společného. Mohou to být například důvody, kvůli kterým se děti dostávají do pěstounské péče, následně po pobytu v ústavu, v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo v pěstounské

péči na přechodnou dobu. Děti, jež jsou svěřovány do pěstounské péče, se často shodují prostředím, ze kterého pocházejí. Obvykle jsou to také děti něčím charakteristické a jistým způsobem vhodné pro pěstounskou péči. O všech těchto společných skutečnostech budu mluvit v této kapitole.

Jak bylo uvedeno výše, důvody, kvůli kterým se děti dostávají do náhradní rodinné péče, mohou být různé. Jedním z důvodů je, že se rodiče o své dítě nechtějí starat. V takové situaci je možné mluvit o neobjevení se rodičovského pudu nebo o jeho jakémkoliv selhání. Jednou z příčin může být také porucha osobnosti. Nejčastějším případem však bývá nezralost rodičů, a tudíž neschopnost si poradit v takové situaci. Dochází k odkládání dětí. Dalším důvodem je, že se rodiče nemohou o dítě postarat. Nejčastějšími příčinami jsou úmrtí rodičů, hospitalizace, onemocnění, invalidita, vazba nebo výkon trestu. Některým rodičům v tom brání také okolnosti, jako je například nemoc dítěte, o něhož se nemohou postarat v přirozeném domácím prostředí. Dalším typem rodičů jsou rodiče, kteří se o dítě neumí postarat. Často v této rodině dochází k zanedbávání, týrání a zneužívání. Rodiče si nedokážou vytvořit k dítěti citový vztah. Takový typ rodin často nedodrжуje základní společenské normy. Příčinu lze mnohdy nalézt v patologii osobnosti rodičů a život dítěte tím pádem může být vážně ohrožen (Bubleová a kol., 2011 a, s. 65).

Nejčastěji se děti do náhradních rodin dostávají z porodnic, dětských nemocnic, kojeneckých ústavů, dětských domovů, diagnostických ústavů či jiných zařízení. Předtím, než je dítě svěřeno do pěstounské péče, je potřeba jistých právních náležitostí. K těm patří souhlas rodičů nebo zákonných zástupců ke svěření dítěte do pěstounské péče. Druhou možností je, že dítě může být předáno do náhradní rodiny bez souhlasu rodičů či zákonných zástupců. Taková situace nastává, když jsou rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti (Matějček a kol. 2002, s. 20).

Podle Zezulové (2012, s. 16) se do pěstounské péče dostávají obvykle starší děti, které nevyhovují podmínkám pro osvojení nebo trpí nějakým handicapem. Mohou to být děti jiného etnika nebo větší sourozenecké skupiny, jejichž rodiče o ně neprojevují zájem či jim nemohou poskytnout dostatečné podmínky pro výchovu.

Dalo by se říci, že některé děti jsou vhodné pro pěstounskou péči více než jiné. V této kapitole proto uvedu, o jaké děti se nejčastěji jedná.

Děťmi, které jsou obvykle svěřeny do pěstounské péče, jsou opuštěné děti vyžadující individuální péči a trvalou náhradní rodinu. Většinou jsou to děti s fyzickým či psychomotorickým postižením, odrostlé děti, sourozenecké skupiny nebo děti jiného

etnika. Řadí se zde i děti nemohoucí kvůli právním překážkám, například nesouhlasu rodičů, být zařazeny do osvojení. V tomto případě může proběhnout řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče za účasti rodičů. Další možností je řízení, při němž jsou nejprve rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti (jsou-li k tomu předpoklady) a teprve poté mohou být děti svěřeni do pěstounské péče bez účasti rodičů (Matějček a kol., 2002, s. 19).

1.3 Svěření dítěte do pěstounské péče

Z právního hlediska je dáno, komu může být dítě svěřeno do pěstounské péče a za jakých podmínek. O daných podmínkách pojednává zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Tento zákon se také zabývá vzájemným vztahem pěstouna a dítěte a dalšími právními náležitostmi upravujícími možnosti svěřeni dítěte do pěstounské péče, popřípadě její zrušení. V této kapitole se budu podrobněji věnovat výše uvedeným faktům.

Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě, tedy pěstounovi, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřeni do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte. Soud dá přednost příbuzné nebo dítěti blízké osobě před jinou osob, pokud se ho tato příbuzná osoba ujala a je to v souladu se zájmem dítěte. Dále může být dítě svěřeno též do společné pěstounské péče manželů (Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině § 45 a).

Soud může dítě svěřit do pěstounské péče na přechodnou dobu (Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině § 45 a). Podrobnější popis pěstounské péče na přechodnou dobu se nachází ve výše uvedené kapitole.

Dříve než je soudem nařízena ústavní výchova, má tento soud povinnost zjišťovat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před ústavní výchovou. Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péčí, soud ústavní výchovu zruší (Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině § 46).

Pěstounská péče může být zrušena rozhodnutím soudu. Soud však tak může učinit jen ze závažných důvodů a provede tak vždy, pokud o to pěstoun požádá (Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině § 45a).

Při svěřeni dítěte do pěstounské péče se zohledňuje věk dítěte. Pokud je dítě ve věku, kdy je schopno porozumět významu náhradní rodinné péče, bere se v potaz i jeho názor (Matějček a kol., 1999, s. 35).

Nyní se zaměřím na svěřeni dítěte do péče budoucích pěstounů na tzv. předpěstounskou péči.

Je-li dítě z rozhodnutí soudu v ústavu, v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo v pěstounské péči na přechodnou dobu, může být před rozhodnutím soudu o svěřeni dítěte do pěstounské péče dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem. Podobně může být do péče budoucích pěstounů svěřeno i dítě, které není v ústavní výchově, se souhlasem rodičů (Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině § 45b).

Cílem předpěstounské péče je předcházet rušení soudního rozhodnutí o pěstounské péči, ke kterému může docházet z důvodu nevydařeného navázání kontaktu pěstouna s dítětem či z důvodu konfliktů. Tato péče je jen na dočasnou dobu. Jestliže nebude do tří měsíců od právní moci rozhodnutí o předpěstounské péči u soudu zahájeno řízení o svěřeni dítěte do pěstounské péče, ztratí rozhodnutí o předpěstounské péči právní účinky. Tato forma péče je financována státem, a proto budoucí pěstouni nemusí poskytovat dítěti péči na vlastní náklady. O předpěstounské péči rozhoduje obecní úřad obce s rozšířenou působností (Veselá, Hrušáková, Padrnos, Schelle, Sovák, Štefancová, 2003, s. 203).

Novelou zákona je zavedena možnost zrušit rozhodnutí o předpěstounské péči.

1.4 Práva a povinnosti pečujících osob a osob v evidenci

Tak jako rodiče mají určité povinnosti vůči svým dětem, mají i pěstouni jisté povinnosti, ale samozřejmě také svá práva. Pěstounská péče je však charakteristická tím, že ne všechna práva a povinnosti jsou určeny pouze pro pěstouny, některá práva a povinnosti se vztahují i na biologické rodiče. V této kapitole se zaměřím na práva a povinnosti pěstounů. Mají je nejen vůči svěřenému dítěti, ale také vůči soudu. Dále nastíním povinnosti náležející biologickým rodičům a vzájemný vztah těchto rodičů a dítěte během pěstounské péče.

Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. Je-li dítě svěřeno do pěstounské péče jen jednomu z manželů, může se na výchově dítěte podílet i manžel, který není rodičem dítěte, ale žije s dítětem ve společné domácnosti. Pěstoun při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě či spravovat jeho záležitosti, má jen v běžných věcech. Rodiče dítěte jsou povinni platit výživné na své dítě. Toto výživné zasílají orgánu, ten

pěstounovi či zletilému dítěti vyplácí příspěvek na úhradu potřeb dítěte (Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině § 45 c, 45 d).

Jak již bylo zmíněno, pěstoun má právo rozhodovat o běžných záležitostech týkajících se dítěte. K výkonu mimořádných věcí je třeba souhlas rodičů (pokud nejsou zbaveni rodičovské odpovědnosti) nebo souhlas soudu. V případě pěstounské péče není omezen styk dítěte s jeho biologickými rodiči (Matějček a kol., 1999, s. 35).

Setkání s biologickými rodiči může být dokonce prospěšné, zejména pokud dítě pátrá po svých kořenech. Hlavní zásadou kontaktu s rodiči je bezpečnost dítěte. Pokud vznikají obavy z kontaktu, je zde možnost požádat o asistovaný kontakt, při němž se kromě dítěte a rodičů účastní setkání třetí osoba, kterou může být například sociální pracovník (Bubleová a kol, 2011b, s. 18).

Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah dítěte s pěstounskými rodiči. Dítěti zůstává příjmení po svých vlastních rodičích (Matějček a kol., 2002, s. 16-17).

Rozhodnutím soudu o pěstounské péči se dítěti příjmení nemění. Změnu příjmení a jména lze povolit jen fyzické osobě na základě její žádosti. Pokud se jedná o nezletilé dítě, mohou o změnu stejným způsobem požádat jeho zákonní zástupci (Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení § 72).

Pěstounská péče zaniká zletilostí dítěte, tedy dovršením 18. roku. Jak již bylo výše zmíněno, soud může v závažných případech rozhodnout o zrušení pěstounské péče. Soud může pěstounovi uložit povinnost podávat pravidelně zprávy soudu o výkonu pěstounské péče (Matějček a kol., 2002, s. 16-17).

Další práva a povinnosti pečujících osob a osob v evidenci zahrnují právo na poskytnutí trvalé nebo krátkodobé pomoci při zajištění péče o dítě. Tato pomoc může být poskytována po dobu, kdy pečující osoba nebo osoba v evidenci není schopna pracovat nebo pečuje o blízkou osobu. Dále je pomoc této osobě poskytována při narození dítěte, při úmrtí blízké osoby a při vyřizování důležitých osobních záležitostí. Pečující osoba a osoba v evidenci má právo na zajištění terapeutické, psychologické či jiné odborné pomoci alespoň jednou za půl roku. Tyto osoby mají rovněž právo na zajištění možnosti umožň bezplatně si zvyšovat své dovednosti a znalosti. Mezi povinnosti pečujících osob a osob v evidenci patří povinnost zvyšovat své dovednosti a znalosti, co se týče péče a výchovy o dítě a to v rozsahu 24 h za rok. Dále jsou tyto osoby povinny umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a spolupracovat se zaměstnancem určeným ke sledování vývoje dítěte. Osoby mají také povinnost udržovat a rozvíjet sounáležitost dítěte s osobami blízkými, především

s rodiči a umožnit dítěti v pěstounské péči kontakt s jeho rodiči (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 47 a).

Pěstounskou péči je možno změnit na poručnickou péči, a to zejména pokud biologičtí rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo tato zodpovědnost byla určitým způsobem omezena. Dalšími případy, které mohou vést k poručnické péči, jsou pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti nebo zbavení způsobilosti k právním úkonům biologických rodičů (Bubleová, a kol, 2011a, s. 50).

Do péče poručníka mohou být svěřeny děti mající možnost být osvojeny, ale není možné pro ně nalézt osvojitele. Soud určí za poručníka většinou toho, koho doporučili rodiče dítěte. Pokud není nikdo doporučen k výkonu poručenství, soud určí za poručníka někoho z příbuzných nebo blízkých osob dítěti či jeho rodině nebo jinou fyzickou osobu. Poručník podává soudu zprávy o poručenci obvykle jednou ročně. Soud také dohlíží nad správou majetku dítěte a nad jeho osobními záležitostmi. Rozhodnutí poručníka v důležitých věcech týkajících se dítěte musí schválit soud (Bubleová a kol, 2011b, s. 6-7).

1.5 Zprostředkování pěstounské péče

Proces zprostředkování pěstounské péče se na první pohled zdá jako velmi složitý a zdouhavý. V této kapitole se však budu snažit popsat daný proces tak, aby byl co nejsrozumitelnější a vystihoval vše důležité. Zprostředkování pěstounské péče je stejným procesem jako zprostředkování osvojení. Proto se v textu bude objevovat i zprostředkování osvojení. Nejdříve je však třeba objasnit, v čem spočívá zprostředkování osvojení a pěstounské péče.

Zprostředkování osvojení a pěstounské péče spočívá ve vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče nebo osvojení a dále pak ve vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny. Zprostředkování osvojení a pěstounské péče se týká také odborné přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny a dále pak ve výběru určité fyzické osoby vhodné stát se osvojitelem nebo pěstounem určitého dítěte, jemuž se osvojení nebo pěstounská péče zprostředkovává. Konečnou fází je zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 19 a).

Zprostředkování pěstounské péče se neprovádí, jestliže o svěřeni do pěstounské péče má zájem příbuzná nebo blízká osoba dítěte či jeho rodiny (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 20).

1.5.1 Postup obecního úřadu obce s rozšířenou působností

Obecní úřad obce s rozšířenou působností vyhledává děti a fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny. Tyto děti a osoby může vyhledávat a doporučit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností také obec a pověřené osoby. Obecní úřad obce s rozšířenou působností založí spisovou dokumentaci o dítěti pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny a na základě individuálního plánu ochrany dítěte. Spisová dokumentace obsahuje osobní údaje, doklad o státním občanství, o povolení k trvalému pobytu na území České republiky nebo o hlášení k pobytu na území České republiky, údaje o sociálních poměrech dítěte, jeho rodičů, sourozenců, popřípadě prarodičů. Spisová dokumentace obsahuje doklad dokazující splnění podmínek dítěte pro osvojení a dále pak obsahuje zprávu o zdravotním stavu a vývoji dítěte (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 21).

Obecní úřad obce s rozšířenou působností vede také spisovou dokumentaci o žadateli. Spisová dokumentace obsahuje žádost, v níž jsou obsaženy žadatelovy osobní údaje, jimiž jsou jméno, popřípadě jména, příjmení, datum narození a místo trvalého pobytu. Spisová dokumentace také zahrnuje doklad o státním občanství nebo o povolení k trvalému pobytu na území České republiky či o nepřetržitém přechodném pobytu na území České republiky. Důležitý je zde opis z evidence Rejstříku trestů. Dokumentace musí zahrnovat zprávu o zdravotním stavu předloženou žadatelem a údaje o ekonomických a sociálních poměrech (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 21).

1.5.2 Vedení evidence a zprostředkování pěstounské péče krajským úřadem

Krajský úřad vede pro účely zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče evidenci dětí a evidenci žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 22).

Krajský úřad vyhledává pro děti vedené v evidenci tohoto krajského úřadu žadatele z evidence vedené tímto krajským úřadem ale i z evidence žadatelů vedené jinými krajskými úřady. Krajský úřad při zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče přihlíží k výsledkům odborného posouzení dítěte a žadatelů a k vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny, také k plnění opatření vyplývajících z individuálního plánu ochrany dítěte (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 24).

Zjistí-li krajský úřad, že v jím vedené evidenci žadatelů (nebo v evidenci žadatelů vedenou jiným krajským úřadem) je zařazen žadatel vhodný stát se osvojitelem nebo pěstounem dítěte, které je v evidenci dětí vedené tímto krajským úřadem, oznámí písemně tuto skutečnost žadateli, jinému krajskému úřadu, obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností či pověřené osobě. Na základě písemného oznámení krajského úřadu, má žadatel právo seznámit se s dítětem a ten, u něhož se dítě nachází, je povinen toto seznámení umožnit. Žadatel má možnost seznámit se s dítětem a podat žádost o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů nebo do péče budoucích pěstounů nejpozději do 30 dnů ode dne, kdy mu bylo doručeno písemné oznámení krajského úřadu (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 24).

1.5.3 Odborné posouzení pro účely zprostředkování pěstounské péče

Odborné posouzení pro zprostředkování osvojení a pěstounské péče zahrnuje posouzení dítěte a žadatele, zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu, vyjádření dětí žadatele k přijetí osvojovaného dítěte nebo dítěte svěřovaného do pěstounské péče do rodiny, jsou-li takového vyjádření schopny s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost. Odborné posouzení obsahuje posouzení schopnosti dětí žijících v domácnosti žadatele přijmout dítě do rodiny. V rámci odborného posouzení se zjišťuje bezúhonnost žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost. U žadatelů o zařazení do evidence osob vhodných pro výkon pěstounské péče na přechodnou dobu se zajišťuje posouzení schopnosti pečovat o děti vyžadující speciální péči a schopnost spolupráce s rodiči těchto dětí (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 27).

Pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče se u dětí posuzuje úroveň tělesného a duševního vývoje dítěte, včetně jeho specifických potřeb a nároků, vhodnost náhradní rodinné péče a jejich forem. U žadatelů se posuzuje charakteristika osobnosti,

psychický stav, zdravotní stav zahrnující také posouzení, zda zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového nebrání dlouhodobé péči o dítě. Posuzuje se zde i předpoklad vychovávat dítě, motivace, která vedla k žádosti o osvojení dítěte nebo k jeho svěřením do pěstounské péče, stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 27).

1.5.4 Přípravy k přijetí dítěte a výběr vhodné pěstounské rodiny

Krajský úřad zajišťuje přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte či svěřením dítěte do pěstounské péče, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu. Časový rozsah přípravy k zařazení žadatele do evidence pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče činí nejméně 48 hodin a u žadatelů o zařazení do evidence osob, které mohou vykonávat pěstounskou péči na přechodnou dobu nejméně 72 hodin. U žadatelů absolvujících již jednou přípravu, může krajský úřad snížit časový rozsah přípravy. Krajský úřad zajišťuje rovněž přípravu dětí žijících v rodině osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny. Příprava dětí se provádí přiměřeně vzhledem k jejich věku, rozumové vyspělosti a v nezbytném rozsahu. Krajský úřad zajišťuje osvojitelům nebo pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, zejména v otázkách výchovy (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 11).

1.5.5 Kontakt s dítětem

Žadatel má právo se seznámit s dítětem a osoba či instituce, u které se dítě v dané chvíli nachází, má povinnost toto setkání umožnit. Žadatel se může s dítětem seznámit a podat žádost o svěřením do budoucí pěstounské péče nejpozději do 30 dnů od doručení oznámení krajského úřadu, o tom, že byl vybrán jako vhodný pěstoun pro konkrétní dítě (Bubleová a kol, 2011b, s. 28).

1.6 Rizikové faktory pěstounské péče

Pěstounská péče skýtá také určitá úskalí, o nichž je dobré vědět jednak kvůli budoucím náhradním rodičům, ale tato fakta rovněž souvisí s cílem mé práce, kde chci poukázat nejen na klady pěstounské péče, ale také na zápory a možná rizika.

Rizikové faktory se mohou objevovat jak na straně budoucích náhradních rodičů, tak na straně dítěte. Na straně budoucích rodičů to mohou být příliš velká očekávání a idealizace dítěte. Rodiče tedy nemusí být schopni přijmout dítě takové, jaké je. Dalším rizikovým faktorem ze strany žadatelů může být odlišná motivace obou partnerů k přijetí dítěte do náhradní péče. Zvláště nebezpečné může být rozhodnutí přijmout dítě, z důvodu záchrany rozpadajícího se manželství. Rizikem na straně dítěte může být chybějící údaje o dítěti (například o jeho otci). I když jsou známy všechny anamnestické údaje, je mnohdy obtížné předpokládat, jak se dítě bude vyvíjet a jak se je bude dařit jej vychovat, což může být také jistým rizikem. Děti přicházející do náhradních rodin mají genetické dispozice přijaté od jiných lidí, než těch, kteří je vychovávají. Tyto genetické faktory spojené s citovou deprivací a dalšími negativními vlivy se mohou projevit v období prepuberty a puberty, kdy se může docházet k poruchám chování a poruchám osobnosti. Někdy se tedy stává, že pěstouni se rozhodnou pro zrušení pěstounské péče, jelikož nejsou schopni dítě dále vychovávat. Většinou se však jedná o méně časté situace (Bajer, 2003, s. 7).

Jak již bylo dříve uvedeno, v případě svěření dítěte do pěstounské péče není vyloučen styk rodičů s dítětem. Tento fakt bývá často problematickým momentem pěstounské péče. Žadatelé mají stále nejasnou představu o pěstounské péči. Často volí tuto formu náhradní rodinné péče, protože mají pocit, že jejich žádost bude vyřešena dříve, než kdyby žádali o osvojení. Často biologickou rodinu nerespektují a snaží se před ní dítě uchránit (Máliková, Holá, 2007, s. 72).

Z mého pohledu vidím riziko v pěstounské péči na přechodnou dobu, kde je možné péči poskytovat nejdéle 1 rok. Co se však s dítětem bude dál dít, pokud se pro něj do této doby (1 rok) nepodaří nalézt náhradní rodinu? Pěstounská péče je teprve ve svých počátcích, a proto zatím tato otázka zůstává nedořešená.

1.7 Podpora pěstounských rodin

Jelikož je pěstounská péče státem garantovaná forma náhradní rodinné péče, mají pěstouni také nárok na určitou podporu, a to jak finanční, tak také podporu ve formě různých služeb, např. poradenství. Mimo krajského úřadu, který poskytuje poradenství, se na podpoře pěstounů podílí rovněž různé neziskové organizace poskytující služby. V této kapitole se tedy budu zabývat finanční podporou a podporou ve formě služeb pro pěstounské rodiny.

Pěstounské rodiny jsou finančně podporovány státem - dávkami, mezi které patří peněžité pomoci v mateřství, rodičovská příspěvky a dávky pěstounské péče. Podle zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, je pěstounským rodinám poskytováno pět druhů dávek. Patří mezi ně příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při ukončení pěstounské péče. Při společné pěstounské péči manželů náleží dávky pěstounské péče jen jednomu z manželů na základě dohody.

1.7.1 Státní příspěvek na výkon pěstounské péče

Nárok na státní příspěvek na výkon pěstounské péče má obecní úřad obce s rozšířenou působností, obecní úřad, krajský úřad nebo pověřená osoba, která uzavřela dohodu o výkonu pěstounské péče. Daný státní příspěvek slouží na pokrytí nákladů vynakládaných na zajišťování pomoci pečujícím osobám, osobám v evidenci nebo svěřeným dětem a na provádění dohledu nad pěstounskou péčí. Výše státního příspěvku činí 48 000 Kč za jeden kalendářní rok, pokud pravomocné rozhodnutí nebo dohoda o výkonu pěstounské péče trvaly celý kalendářní rok (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 47 d).

1.7.2 Příspěvek při převzetí dítěte

Nárok na příspěvek při převzetí dítěte má osoba pečující, která převzala dítě do pěstounské péče. Příspěvek při převzetí dítěte náleží jen jednou, jde-li o stejné dítě (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 47 l).

1.7.3 Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé nezaopatřené dítě svěřené do pěstounské péče. Příspěvek se vyplácí pečující osobě. Při stanovení výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte se zohledňuje, jestli je dítě osobou závislou na pomoci jiné fyzické osoby. Výše příspěvku se pak liší podle stupňů závislosti. Nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte se zachovává i po dosažení zletilosti dítěte, nejdéle však do 26. roku jeho věku, jde-li o nezaopatřené dítě, které trvale žije a společně uhrazuje náklady na své potřeby s osobou, která byla do dosažení zletilosti osobou pečující. Příspěvek náležející dítěti se vyplácí tomuto dítěti následující měsíc po dovršení zletilosti (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 47 f).

1.7.4 Odměna pěstouna

Nárok na odměnu pěstouna má pečující osoba a osoba v evidenci. Pokud jsou oba manželé osobou pečující nebo osobou v evidenci, náleží odměna pěstouna pouze jednomu z nich. Při stanovení výše odměny pěstouna se zohledňuje, zda je dítě osobou závislou na pomoc jiné fyzické osoby. Výše příspěvku se pak liší podle stupňů závislosti. Odměna pěstouna náleží osobě pečující nebo osobě v evidenci, která je rodičem nebo prarodičem otce nebo matky svěřeného dítěte, pouze v případech hodných zvláštního zřetele, zejména s ohledem na sociální a majetkové poměry osoby pečující nebo osoby v evidenci a jejich rodiny a s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu dítěte. Odměna pěstouna nenáleží osobě v evidenci po dobu, po kterou je přerušeno zprostředkování pěstounské péče na přechodnou dobu (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 47 i).

1.7.5 Příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla

Nárok na příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla má osoba pečující, která má v pěstounské péči nejméně 3 děti nebo má nárok na odměnu pěstouna z důvodu péče o 3 děti, včetně zletilých nezaopatřených dětí, jež zakládají osobě pečující nárok na odměnu pěstouna, pokud zakoupila osobní motorové vozidlo nebo zajistila nezbytnou celkovou opravu motorového vozidla a toto vozidlo nepoužívá pro výdělečnou činnost. Pokud osoba pečující po dobu pěti let ode dne, kdy jí byl příspěvek

poskytnut, motorové vozidlo prodala, darovala, započala je používat pro výdělečnou činnost nebo přestala vykonávat pěstounskou péči, je povinna vrátit poměrnou část příspěvku na zakoupení motorového vozidla (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 47 m).

1.7.6 Příspěvek při ukončení pěstounské péče

Nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče má fyzická osoba, která byla ke dni dosažení zletilosti v pěstounské péči - v den zániku nároku této osoby na příspěvek na úhradu potřeb dítěte. Nárok na příspěvek při ukončení pěstounské péče náleží jen jednou (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 47 h).

1.7.7 Peněžitá pomoc v mateřství

Nárok na peněžitou pomoc v mateřství má pojištěnec, pokud převzal dítě do péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu. Podmínkou nároku na peněžitou pomoc v mateřství je účast pojištěnce na pojištění alespoň po dobu 270 kalendářních dní v posledních dvou letech přede dnem nástupu na peněžitou pomoc v mateřství. Je-li uplatňován nárok na peněžitou pomoc v mateřství z více pojištění, musí být tato podmínka účasti na pojištění splněna v každém z těchto pojištění. Peněžitou pomoc v mateřství je možno pobírat do 7 let věku a 31 týdnů dítěte, jde-li o dávku náležející z titulu převzetí dítěte do náhradní péče. Zákon umožňuje střídání matky dítěte s jejím manželem či otcem dítěte v péči o dítě, a to na základě písemné dohody, přičemž každý z nich má při této péči o dítě nárok na výplatu peněžité pomoci v mateřství (zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění § 32).

1.7.8 Rodičovský příspěvek

Rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, má nárok na rodičovský příspěvek nejdéle do 4 let věku tohoto dítěte, a to nejdéle do doby, kdy byla na rodičovském příspěvku vyplacena z důvodu péče o totéž nejmladší dítě v rodině celková částka 220 000. Pro stanovení nároku a výše rodičovského příspěvku je rozhodující výše denního vyměřovacího základu pro stanovení peněžité pomoci v mateřství nebo nemocenského v souvislosti s

porodem nebo převzetím dítěte podle zákona o nemocenském pojištění. (Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře § 30).

Při péči o totéž dítě zakládající nárok na rodičovský příspěvek, nebo splňují-li podmínku péče o dítě pro nárok na rodičovský příspěvek v jednom kalendářním měsíci oba rodiče tak, že každý ji splňuje po část měsíce, náleží rodičovský příspěvek jen jednou, a to rodiči určenému na základě dohody rodičů (Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře § 30 a).

1.7.9 Služby pro pěstounské rodiny

V této kapitole se zaměřím na některé ze služeb pro pěstounské rodiny v obecné rovině, a poté se budu zabývat organizacemi poskytujícími služby pro pěstounské rodiny v Olomouckém kraji. Mezi služby pro pěstounské rodiny se řadí občanské poradny, pedagogicko-psychologické poradny, respitní péče, linky důvěry. Mezi organizace poskytující služby pěstounským rodinám patří například ISIS- občanské sdružení pro pomoc náhradním rodinám, Fond ohrožených dětí sídlící v Praze, s pobočkami v Olomouci, Zábřehu a Prostějově a Pedagogicko-psychologická poradna Olomouckého kraje.

Občanské poradny poskytují základní a odborné poradenství v různých oblastech. Hlavními oblastmi je bydlení, rodinné a mezilidské vztahy, pracovněprávní vztahy, majetkoprávní vztahy, sociální oblast a jiné. Služby občanské poradny může využívat kdokoli a bezplatně (Máliková, Holá, 2007, s. 198).

Další službou je pedagogicko-psychologická poradna. Pedagogicko-psychologická poradna poskytuje služby dětem od 3 let do ukončení středního vzdělání, dále pak jejich rodičům a učitelům. Tato služba se zaměřuje na psychologickou, speciálně-pedagogickou a sociální diagnostiku. Poskytuje poradenství v oblasti vývoje, výchovy a vzdělání dětí a mládeže (Máliková, Holá, 2007, s. 198).

Jednou ze služeb je také respitní péče. Respitní péče je komplex služeb poskytující péči osobě, které tuto péči běžně poskytuje jiná osoba. Respitní péče dává pečující osobě možnost si odpočinout, využít dovolené nebo vyřídit si své osobní záležitosti. Tento komplex služeb je poskytován i v případě, kdy je pečující osoba hospitalizována (Máliková, Holá, 2007, s. 199).

Linka důvěry nabízí psychologická službu první pomoci telefonem. Může se na ni obrátit kdokoli, kdo se ocitl v tíživé situaci, se kterou si neví rady, a z různých důvodů

není schopen využít pomoci svého okolí. Speciální linkou je rodičovská linka, které mohou využívat dospělí, jež potřebují radu ohledně výchovy svých dětí (Máliková, Holá, 2007, s. 200).

1.7.9.1 ISIS- občanské sdružení pro pomoc náhradním rodinám

ISIS- občanské sdružení pro pomoc náhradním rodinám je jediné takto úzce zaměřené pro práci s náhradními rodinami. Toto sdružení se nachází v Olomouci. Cílem této organizace je pomáhat náhradním rodinám, především těm pěstounským, prostřednictvím poskytování odborných a odlehčovacích služeb. Tato organizace klade důraz zejména na prevenci problémů, přísunem informací, předáváním vzájemných zkušeností a řešením modelových situací (www.isis-olomouc.cz).

Jak již bylo zmíněno, tato organizace poskytuje odborné služby, mezi které patří mimo jiné psychologické poradenství. Tato služba je určena pro rodiče, děti a dospívající. Lze zde využít jak individuálního poradenství, tak i rodinného poradenství. Další odbornou službou je vzdělávání náhradních rodičů. Vzdělávání náhradních rodičů probíhá na pobytových akcích nebo formou kurzů na pracovišti o.s. ISIS. Vzdělávání je realizováno formou prezentací, přednášek, diskuzí, řešení modelových situací a seminářů. Tato služba je určena především pro pěstouny z olomouckého regionu. Jednou ze služeb o.s. ISIS jsou také svépomocné skupiny. V rámci svépomocných skupin se setkávají rodiny řešící problémy například příbuzenské pěstounské péče. Tato pravidelná setkání vedou psychologové. Prostřednictvím svépomocných skupin si lidé vzájemně sdělují své zkušenosti a pocity a postupně se sami snaží nalézt řešení problému. Další službou je telefonická krizová intervence. Telefonickou krizovou linku mohou využívat náhradní rodiny, jež mají akutní problém a potřebují řešit aktuální osobní či rodinnou situaci. K službám pro pěstounské rodiny se rovněž řadí odlehčovací služby. Odlehčovací služby jsou poskytovány ve formě hlídání dětí v herně, doučování dětí a výtvarných aktivit. Hlídání dětí v herně slouží k zajištění dohledu nad dětmi, zatímco pěstounští rodiče se účastní vzdělávací akce nebo konzultace. Tato služba funguje také v případech, kdy si rodiče potřebují vyřídit důležité záležitosti na úřadě (www.isis-olomouc.cz).

Mezi další činnosti občanského sdružení ISIS patří poradensko-vzdělávací pobyty, víkendová setkání, výlety pro náhradní rodiny a kluby pěstounů (www.isis-olomouc.cz).

1.7.9.2 Fond ohrožených dětí

Fond ohrožených dětí je občanské sdružení, které pomáhá týraným, zanedbávaným, zneužívaným nebo jinak sociálně ohroženým dětem. Mezi hlavní činnosti FOD patří zejména pomoc sociálně ohroženým dětem, jak bylo v první větě uvedeno, dále pak provoz krizové linky, provoz azylových domů pro rodiny s dětmi a mládež bez domova. Jedním z projektů FOD je rodinná alternativa ústavní péče tzv. Klokánky. Mimo tyto činnosti se FOD zaměřuje také na vyhledávání náhradních rodin pro obtížně umístitelné děti a na poradenskou a hmotnou pomoc náhradním rodinám. Co se týče podpory pěstounských rodin, FOD nabízí těmto rodinám pobyty pro pěstouny, dětské tábory nebo průkaz FOD na památkové objekty, prostřednictvím kterého lze uplatnit slevu na určité památkové objekty (www.fod.cz).

Fond ohrožených dětí sídlí v Praze a jeho pobočky se nachází v Olomouckém kraji v Olomouci, Zábřehu a Prostějově. Stránky FOD jsou jednotné pro všechny pobočky.

1.7.9.3 Pedagogicko-psychologická poradna

Pedagogicko-psychologická poradna Olomouckého kraje vznikla v roce 2005 sloučením pracovišť Jeseník, Olomouc, Prostějov, Přerov a Šumperk s cílem integrace poradenského systému v Olomouckém kraji. Základní filozofií Pedagogicko-psychologické poradny Olomouckého kraje je zajišťování kvality poskytovaných diagnostických, intervenčních a metodických služeb se zřetelem na vysokou komunikativnost a maximální dostupnost. Pedagogicko-psychologická poradna Olomouckého kraje poskytuje diagnostické, intervenční a metodické služby. Pracovníci poradny, kterými jsou psychologové a speciální pedagogové pracují s osobami od 3 do 19 let, s rodiči a učiteli (www.ppp-olomouc.cz).

1.8 Úloha sociálního pracovníka

Sociálního pracovník se významně podílí v oblasti pěstounské péče již při zařazení žadatelů o pěstounskou péči do evidence, dále pak při procesu zprostředkování pěstounské péče a i po svěřením dítěte do pěstounské péče. V této kapitole se tedy budu

zabývat kompetencemi sociálního pracovníka při práci s žadateli o pěstounskou péči a s pěstounskými rodinami.

Kompetence sociálního pracovníka pracujícího na obecním úřadě obce s rozšířenou působností spočívají v komunikaci se žadateli o pěstounskou péči, kde jim pracovník sděluje potřebné informace týkající se osvojení a svěření dítěte do pěstounské péče. Zde jim také připraví žádost o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování pěstounské péče a další formuláře.

Sociální pracovník zde poskytuje osobám vhodným stát se pěstouny či osvojiteli, poradenství související se svěřením dítěte do pěstounské péče a osvojení, především v oblasti výchovy (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 11).

Úloha sociálního pracovníka dále spočívá v založení a vedení spisové dokumentace o žadateli o zprostředkování pěstounské péče či osvojení (viz výše).

Pracovník obecního úřadu obce s rozšířenou působností založí spisovou dokumentaci také o dítěti pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny na základě individuálního plánu ochrany dítěte (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 21).

Co se týká kompetencí sociálního pracovníka krajského úřadu, zajišťuje v rámci krajského úřadu přípravu fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny a poskytuje těmto osobám poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu. Krajský úřad zajišťuje rovněž přípravu dětí žijících v rodině osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny. Příprava dětí se provádí přiměřeně vzhledem k jejich věku, rozumové vyspělosti a v nezbytném rozsahu (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 11).

Zaměstnanci v orgánech sociálně-právní ochrany, zaměstnanci kraje zařazení do krajského úřadu, zaměstnanci obce zařazení do obecního úřadu a zaměstnanci obce s rozšířenou působností zařazení do obecního úřadu, jsou oprávněni v souvislosti s plněním úkolů, navštěvovat dítě a rodinu, ve které žije a obydlí a zjišťovat v místě bydliště dítěte, ve škole a ve školském zařízení, v zařízení poskytovatele zdravotních služeb, v zaměstnání nebo v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte o dítě pečují, v jakých sociálních podmínkách dítě žije a jaké má dítě chování (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 52).

Obecní úřad obce s rozšířenou působností poskytuje osobě, které bylo dítě svěřeno do péče pomoc při řešení problémů spojených s péčí o dítě, při podávání návrhů příslušným orgánům na úpravu právního vztahu této osoby k dítěti a při uplatňování nároků především v sociální oblasti (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 16 a).

Krajský úřad je povinen alespoň jednou ročně zabezpečit konzultace o výkonu pěstounské péče. Konzultací se kromě odborníků na řešení výchovných a sociálních problémů účastní také pěstouni, kteří mají trvalý pobyt na území kraje, konzultací se mohou zúčastnit též děti svěřené těmto pěstounům do pěstounské péče a další fyzické osoby, které tvoří s pěstounem domácnost (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 11).

2 Ústavní (institucionální) péče

Slovo instituce znamená v latině zařizovat, zřizovat. Tímto slovem se označuje udržovaný zákon, zvyklost, praxe i organizace. Institucí je podle sociologů myšlena církev, školství, právo, ekonomický systém a rodina. Později dostává slovo instituce význam zařízení sloužící pro veřejné, výchovné a církevní účely, jež se pojí s budovou, ve které toto zařízení sídlí (Matoušek, 1999, s. 17).

Matoušek (2008, s. 239) ve svém slovníku sociální práce vymezuje ústav jako: „Instituci poskytující klientům nepřetržitou péči spojenou s ubytováním a stravováním. Podstatným parametrem ústavu je (kromě kompetencí personálu, přiměřenosti stavby a denního režimu potřebám klientů) také jeho velikost a lokalizace.“

Ústav je charakteristický tím, že zde skupina kvalitních zaměstnanců pečuje o osoby nějakým způsobem handicapované. Personál zde vykonává svou práci, jako v každé jiné organizaci, pro klienty je však ústav dočasným nebo trvalým domovem. Tento stav je považován jako jedno z rizik ústavní péče. Zaměstnanci pokládají klienty za objekt své práce, zatímco klienti chtějí být individuálními subjekty (Matoušek, 1999, s. 17).

Matoušek (2008, s. 239) ve svém slovníku sociální práce vymezuje ústavní péči jako: „Péči poskytovanou klientům profesionály (případně také dobrovolníky) v ústavním zařízení. Má rozmanité podoby a cíle- od poskytování náhrady chybějícího domova či chybějícího a jinak nedostupného komplexu služeb až po represivní reakci společnosti na nepřijatelné způsoby chování.“

2.1 Funkce ústavů

V ústavech, stejně jako v jiných organizacích, existuje hierarchie společenských pozic. Ústavy mají svůj folklor, slovník a atmosféru. Hlavní funkce ústavů jsou rozděleny do tří základních funkcí. Jsou to:

- Podpora a péče
- Léčba, výchova a resocializace
- Omezení, vyloučení a represe

Funkci podpory a péče plní zařízení poskytující péči osamělým dětem nebo dětem pocházejícím z nefunkční rodiny. Jsou to například kojenecké ústavy a dětské domovy.

Podporu a péči poskytují také instituce pro svobodné matky s dětmi, zařízení pro osoby s fyzickým či mentálním handicapem, domovy pro seniory, domovy pro lidi bez domova (azylové domy) a jiné. Podpora a péče je pro tyto osoby nezbytná. Bez ní by kvalita jejich života byla na nízké úrovni.

Léčbou, výchovou a resocializací disponují především nemocnice, léčebné a rehabilitační ústavy, zařízení pro rizikovou mládež a další. Předpokladem v těchto institucích je změna stavu klientů lišící se od stavu, ve kterém do zařízení nastoupili.

Funkci omezení, vyloučení a represe plní věznice, psychiatrická zařízení s nedobrovolnými pobyty a jiné. Tato zařízení chrání společnost před chováním a jednáním kriminálních osob a lidí trpících vážnými psychickými poruchami (Matoušek, 1999, s. 22).

2.2 Ústavní výchova a zařízení provádějící výkon ústavní výchovy

Ústavní péče je pojem velice široký, a proto je potřeba se od této rozsáhlé oblasti mírně odklonit a zaměřit se více na oblast ústavní výchovy a zařízení provádějící výkon ústavní výchovy. V rámci ústavní výchovy se chci podrobněji věnovat kojeneckým ústavům a dětským domovům, jež pro mé srovnání pěstounské péče s ústavní péčí budou příhodné.

Ústavní výchova je výchovné opatření, které soud nařídí, jestliže rodina dítěte neplní řádně své funkce nebo neexistuje a dítěti není možné zabezpečit jiné vhodné rodinné prostředí. Ústavní výchova je vhodná jako přechodné krátkodobé řešení po odebrání dítěte z rodiny, dokud se pro něj nalezne nová rodina, tedy osvojitelská nebo pěstounská. Ústavní výchova poskytuje péči také po dobu, než se dítě může vrátit zpět do své původní rodiny. Ústavní výchova může být nařízena v případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě. Je nařízena i v situacích, pokud z jiných závažných důvodů nemohou rodiče dítěti zajistit řádnou výchovu. Před nařízením ústavní výchovy má soud povinnost zjistit, zda péči o dítě nelze zabezpečit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní (Veselá a kol., 2003, s. 217-218).

Soud může ve výjimečných případech prodloužit ústavní výchovu o jeden rok, po dosažení zletilosti. Ústavní výchova může být nařízena nejdéle na dobu 3 let, lze ji však před uplynutím tří let prodloužit, jestliže trvají důvody pro nařízení ústavní výchovy (Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině § 46).

V České republice se nachází několik zařízení provádějící výkon ústavní výchovy, které se spadají do kompetence tří rezortů. Tato zařízení se liší právní úpravou, systémem financování, různými metodickými pokyny a odlišnými požadavky na zaměstnance a jejich kvalifikaci. Pro mou práci jsou však nejdůležitější kojenecké ústavy a dětské domovy, proto se jim budu věnovat podrobněji. O dalších zařízeních provádějící výkon ústavní péče, jako je diagnostický ústav a výchovný ústav, dětský domov se školou a domov pro osoby se zdravotním postižením, se zmíním jen krátce, nejsou pro mou práci podstatné. Vzpomenu také o zařízení pro děti vyžadujících okamžitou pomoc, Klokánky, ty se neřadí pod zařízení provádějící výkon ústavní výchovy, ale lze říci, že jsou rodinnou alternativou ústavní péče.

První zmíním domovy pro osoby se zdravotním postižením. Domovy pro osoby se zdravotním postižením poskytují péči osobám, jejichž zdravotní postižení vyžaduje odbornou péči. Jsou určeny pro dlouhodobý pobyt klientů od čtyř do několika desítek let. Dnes spadají pod rezort Ministerstva práce a sociálních věcí (Matoušek, 1999, s. 70).

Dalšími ústavními zařízeními jsou diagnostické ústavy a výchovné ústavy, kde se nachází děti a mladiství, jimž byla nařízena ústavní výchova, a to v situacích, kdy selhává rodina nebo jsou zde patrné známky sociálního selhávání dítěte. Popřípadě se zde nachází také mladiství. Těm byla uložena ochranná výchova, a to v případě spáchání trestného činu, jež nelze vzhledem k jejich věku potrestat jinak nebo mladiství ve věku 15-18 let, kteří spáchali čin, na nějž reagoval svým rozhodnutím soud. Diagnostické a výchovné ústavy spadají pod rezort Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (Matoušek, Kodymová, Koláčková, 2005, s. 271).

Diagnostický ústav zařazuje děti na základě komplexního vyšetření, zdravotního stavu dětí a volné kapacity v určitých zařízeních, do dětských domovů, dětských domovů se školou a výchovných ústavů (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních § 5).

Diagnostické ústavy slouží ke krátkodobým pobytům (cca 8 týdnů), zatímco výchovné ústavy jsou dlouhodobějšího charakteru. Pobyt obvykle končí 18. rokem,

v některých případech i 19. rokem věku osob, jimž byla nařízena ústavní výchova (Matoušek, 1999, s. 72).

Jiným typem ústavní výchovy je dětský domov se školou. Účelem dětského domova se školou je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou. Tato péče je poskytována dětem, které mají závažné poruchy chování nebo pro svou přechodnou či trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči. Péče je zajišťována i dětem s uloženou ochrannou výchovou. Do dětského domova se školou mohou být umístěny děti od šesti let do ukončení povinné školní docházky (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních § 13).

Klokánek - rodinná alternativa ústavní péče - je projektem Fondu ohrožených dětí, jehož cílem je nabídnout dětem namísto ústavní výchovy přechodnou rodinnou péči na dobu, dokud se nemohou vrátit zpět do své rodiny nebo pro ně není nalezena trvalá náhradní rodinná péče. Klokánek slouží jako okamžitá pomoc týraným, zneužívaným, zanedbávaným dětem. Poskytuje také pomoc v situaci, kdy rodiče nejsou schopni zajistit dítěti řádnou péči či jsou dočasně hospitalizováni. Žádost k přijetí do Klokánku mohou podat osoby, které naleznou dítě v krizové situaci nebo také samy děti. Žádost o přijetí dítěte do zařízení také podává orgán sociálně-právní ochrany dětí, soud, policie nebo rodiče (www.fod.cz).

Klokánky mají pověření MPSV jako zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Mohou proto týrané a zneužívané děti přijmout i bez souhlasu rodičů až do doby, než je rozhodnuto o předběžném opatření. Klokánky mají nepřetržitý provoz, a proto mohou kdykoli přijmout i novorozence, jejichž matky tají těhotenství a porodí mimo zdravotnické zařízení. Průměrná doba pobytu v Klokánku je půl roku. Hranice ukončení pobytu dítěte v Klokánku je 18 let jeho věku. Děti z tohoto zařízení se vrací zpět k rodičům nebo přechází do náhradní rodinné péče. Zbytek dětí ukončí svůj pobyt zletilostí nebo je umístěn například do zařízení ústavní péče (www.fod.cz).

Výhodou Klokánku oproti ústavní péči je, že děti lze přijímat nejen na základě předběžného opatření nebo rozsudku, ale i bez soudního rozhodnutí na žádost rodičů nebo na žádost orgánu sociálně-právní ochrany dětí s následným souhlasem rodičů. Lze tedy pomoci rychle v situacích, kdy je to nezbytné. Zlepší-li se podmínky v rodině, je možné pobyt ukončit a dítě vrátit domů. Je zde možnost děti přijímat i na základě jejich vlastní žádosti a poskytovat jim péči i proti vůli rodičů až do té doby, než soud rozhodne o předběžném opatření. Děti jsou přijímány přímo z rodin bez pobytu

v diagnostickém ústavu. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc lze provozovat jako rodinnou péči, to znamená přímo v rodinách zaměstnanců provozovatele nebo v zařízeních s byty ve formě týdenní střídavé péče dvou „tet“ po všech stránkách jako v rodině (www.fod.cz).

První Klokánek byl otevřen v Žatci v září 2000. V současné době již existuje šestnáct Klokáneků na území celé republiky, s celkovým počtem tři sta dvacet míst (www.fod.cz).

2.2.1 Kojenecký ústav a dětský domov pro děti do 3 let

Podle slovníku sociální práce Matouška (2008, s. 84) je kojenecký ústav: „Zařízení pro nejmenší děti (od narození), které nemají možnost vyrůstat v rodině. V ČR patří do rezortu zdravotnictví.“

Kojenecký ústav slouží především pro pobyt dětí, kterým rodina není schopna poskytnout přiměřenou péči; buď nemůže, nechce nebo neumí. Obvykle to jsou děti ohrožené týráním, zanedbáváním či zneužíváním. Dále to mohou být opuštěné děti, jejichž matka je zanechala v porodnici, děti trpící zdravotním postižením, kombinovanými vadami, atd. Některé kojenecké ústavy poskytují pomoc těhotným matkám a také matkám s dětmi nemajícím vyhovující podmínky pro výchovu. Kojenecký ústav jim proto poskytuje krátkodobé i dlouhodobé pobyty. Většina dětí je do kojeneckého ústavu přijímána na základě předběžného opatření vydaného soudem na podnět lékařů, orgánů sociálně-právní ochrany dětí, někdy i rodičů a prarodičů. Kromě péče o dítě a poskytnutí ubytování pro matky, mnohé kojenecké ústavy nabízí zácvikové programy pro rodiče, jejichž děti jsou postižené, ale může se jednat i o děti zdravé. Tuto službu mohou využívat také žadatelé o adopci a pěstounskou péči (Matoušek, 1999, s. 66-67).

Personál je v kojeneckých ústavech tvořen lékaři, psychology, zdravotními sestrami, sociálními pracovníci, rehabilitačními pracovníci a pedagogy.

Kojenecké ústavy poskytují péči dětem do určitého věku, obvykle tří let, následně pak přecházejí buď do jiného ústavu, často do dětského domova nebo do náhradní rodinné péče. Za náhradní rodinnou péči je považováno osvojení a pěstounská péče (Matoušek, 1999, s. 67).

Od 1. dubna 2012, kdy vstoupil v platnost zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, by měla všechna tato zařízení být uváděna pod názvem Dětský domov pro děti do tří let.

Dětské domovy pro děti do tří let spadají pod ministerstvo zdravotnictví a plní stejnou úlohu jako kojenecké ústavy.

V dětských domovech pro děti do tří let věku jsou poskytovány zdravotní služby a zaopatření dětem zpravidla do tří let věku, které nemohou vyrůstat v rodinném prostředí. Tyto služby jsou poskytovány především týraným, zanedbávaným, zneužívaným dětem a dětem ohroženým ve vývoji nevhodným sociálním prostředím nebo dětem zdravotně postiženým. Zaopatřením se rozumí stravování, ubytování, ošacení a výchovná činnost. (Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách § 43).

Dětské domovy pro děti do tří let věku mohou poskytovat též ubytování ženám v průběhu těhotenství, je-li z důvodů nepříznivé životní situace ohroženo jejich zdraví (Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách § 43).

Osoby povinné výživou jsou povinny přispívat poskytovateli na úhradu zaopatření dítěte umístěného v dětském domově pro děti do tří let věku a popřípadě též jeho průvodce. Nežijí-li osoby povinné výživou ve společné domácnosti, je povinna hradit příspěvek na úhradu zaopatření dítěte osoba, již je dítě svěřeno do výchovy (Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách § 44).

Od ostatních dětských domovů jsou odlišné některými znaky, jako je například vnitřní struktura, organizace práce, složení zaměstnanců a věková skladba dětí. Co se týče vnitřní struktury, jsou zde odděleny děti do jednoho roku a starší děti. Organizace práce má v této instituci režimové prvky se zaměřením na péči o děti, která zahrnuje především krmení, přebalování, ukládání ke spánku. Je zde tedy velmi omezena individuální práce s dítětem. Složení personálu je převážně zdravotnické. Pracují zde především lékaři a zdravotní sestry (Škoviera 2007, s. 70)

Věková skladba dětí je tu různá. Děti, jež jsou starší tří let a zůstávají v zařízení i nad tuto hranici, jsou obvykle děti s postižením. Z dětského domova se většina dětí dostává zpět do své biologické rodiny nebo se podaří pro ni nalézt náhradní rodinu. Ta menší část dětí dál vyrůstá v ústavní výchově (Škoviera, 2007, s. 70).

2.2.2 Dětský domov

Matoušek (2008, s. 45) ve svém slovníku sociální práce vymezuje pojem dětský domov jako: „Zařízení pro děti, které nemají možnost vyrůstat v rodině a to proto, že rodinu nemají, nebo proto, že rodina není schopna či ochotna se o ně starat (tzv. sociální sirotci).“

Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních § 12).

Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách. Školy nejsou součástí dětského domova. Dětský domov poskytuje dětem zejména výchovné, vzdělávací a sociální potřeby. Do dětského domova mohou být umístovány děti od tří let věku do osmnácti let. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních § 12).

Zařízení může, na základě žádosti, poskytovat plné přímé zaopatření zletilé nezaopatřené osobě po ukončení výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy, připravující se na budoucí povolání, nejdéle však do věku šestadvaceti let (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních § 2).

Dětem s nařízenou ústavní výchovou a nezaopatřeným osobám je poskytováno plné přímé zaopatření. Plné přímé zaopatření zahrnuje stravování, ubytování a ošacení, dále pak učební potřeby a pomůcky, úhradu nezbytně nutných nákladů na vzdělávání a úhradu nákladů na zdravotní služby, léčiva a zdravotnické prostředky (ty, jež nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění). Těmto osobám je poskytováno také kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení. Dětem a nezaopatřeným osobám jsou hrazeny rovněž náklady na dopravu do sídla školy. Uvedeným osobám a dětem mohou být dále hrazeny potřeby pro využití volného času a rekreaci, náklady na kulturní, uměleckou, sportovní a oddechovou činnost, náklady na soutěžní akce, rekreace a náklady na dopravu k osobám odpovědným za výchovu. V rámci péče o děti jsou jim zajišťovány specifické výchovné a vzdělávací potřeby (Zákon č. 109/2002 Sb.,

o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních § 2).

Základní organizační jednotkou v dětském domově je rodinná skupina, kde se nachází nejméně šest a nejvíce osm dětí rozdílného věku a pohlaví, přičemž sourozenci se obvykle řadí do jedné rodinné skupiny. V rodinné skupině a výchovné skupině je poskytována denní péče o děti obvykle třemi pedagogickými pracovníky a noční služba je zajišťována taktéž pedagogickými pracovníky (Vašátková, Vyhnálková, 2008, s. 36).

V dětském domově lze v jedné budově či ve více budovách v jednom areálu zřídit nejméně dvě a nejvíce šest rodinných skupin (Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních § 4).

Pracovníky poskytující péči v dětském domově lze rozdělit do dvou kategorií.

První skupinou jsou pedagogičtí pracovníci. Jsou to pracovníci, kteří pracují přímo s dětmi, tedy vedoucí vychovatelé, vychovatelé, pomocní vychovatelé, noční vychovatelé a učitelé. Druhou kategorií jsou odborní nepedagogičtí pracovníci, zde řadíme například psychology, sociální pracovníky, speciální pedagogy a nakonec ostatní pracovníky, mezi něž patří vedoucí jídelen, kuchařky, uklízečky, údržbáři (Bajer, 2003, s. 42-43).

Co se týče vybavení dětského domova, nachází se zde obývací pokoj, pokoje dětí, kuchyň, pokoj vychovatelů a sociální zařízení. U starších dětí šestnácti let je možný pobyt v samostatných bytových jednotkách, které mohou být součástí zařízení. Tyto bytové jednotky slouží především pro mladistvé připravující se na odchod z dětského domova a na samostatný život (Vašátková, Vyhnálková, 2008, s. 36).

2.2.2.1 Typy dětských domovů

V České republice existují různé typy dětských domovů a některé spadají do odlišných rezortů. Jsou to například dětské domovy internátního typu a dětské domovy rodinného typu (Matoušek, 2008, s. 44).

V této části se pokusím popsat dětské domovy internátního typu a dětské domovy rodinného typu také vysvětlím, v čem jsou odlišné. Lze říci, že tyto dva typy dětských domovů jsou protikladem. V následující části je možné pozorovat tyto odlišnosti.

Dětské domovy internátního typu se mnohdy označují negativním způsobem jako „netransformované“ dětské domovy. Tyto dětské domovy jsou charakteristické odlišným prostorovým řešením, kde prostory jako je koupelna či WC jsou společné pro více skupin dětí, a kde je vyšší zastoupení „dodávacích servisních“ činností mimo skupiny, například kuchyň nebo pracovna. Péče je zde zajišťována dvojicí vychovatelů, starající se o děti přes den a přes noc péči obstarávají pomocní „noční“ vychovatelé. Jsou zde zastoupeny více kolektivní aktivity a hromadné aktivity celého dětského domova, než aktivity zaměřené na individuální zájem jednotlivce. Tyto dětské domovy se spíše pokouší o organizování činností pro děti v rámci dětského domova, zatímco děti z rodin takové aktivity navštěvují například ve škole nebo zájmových kroužcích či klubech. Co se týče ekonomické organizace, je zde centralizovaná, takže jednotlivé skupiny nemají možnost vlastnit finance, se kterými by mohly samostatně hospodařit. Hlavním znakem těchto dětských domovů je však vyšší kapacita (Škoviera, 2007, s. 65-66).

Dalším typem jsou tedy dětské domovy rodinného typu. Tyto dětské domovy jsou charakteristické obytným prostorem podobajícím se standardnímu bytu, někdy se dá říci také nadstandardnímu. Základní činnosti (jako je vaření, úklid a nákup) jsou zajišťovány v rámci skupiny. Dalším charakteristickým znakem je minimalizování anonymity věcí a činností. Na rozdíl od předchozího typu dětského domova, zde chybí hromadné aktivity a klade se větší důraz na individuální zájmy jednotlivce. V tomto typu dětského domova se nachází děti obou pohlaví a různého věku, a to i v menším počtu v jedné skupině. Děti tady mají větší soukromí. Střídá se tu méně pracovníků než v internátním typu dětského domova a jejich činnost spočívá mimo péče o děti také v servisních a obslužných aktivitách (Škoviera, 2007, s. 66-67).

2.2.2.2 Děti umístěné do dětských domovů

Důvodů, kvůli kterým jsou děti často umístěné do dětských domovů a kojeneckých ústavů (stejně důvody jako u dětských domovů), je mnoho. V podstatě se nijak neliší od důvodů, z jakých jsou děti svěřovány do pěstounské péče. Vlastně tyto dvě formy péče na sebe často navazují. Většinou jsou tyto děti nejprve umístěné v kojeneckém ústavu nebo dětském domově a pak teprve přicházejí do pěstounské péče. V této kapitole uvedu důvody, za něž jsou nejčastěji odpovědny právě rodiče dětí.

Nejčastěji jsou děti umístěny do ústavní péče, protože se o ně rodiče nemohou, neumí nebo nechtějí starat.

Příčinou toho, že se rodiče o své děti nemohou starat, je často ztráta zaměstnání, špatná ekonomická situace, ztráta bydlení, špatný zdravotní stav rodičů a ztráta rodičů. Děti se do kojeneckých ústavů či dětských domovů dostávají často z rodin, jejichž sociální situace je nepříznivá. Nebývá to však jen spojeno s nemožností se uplatnit na trhu práce nebo s nízkým výdělkem, ale spíše se závislostí na alkoholu a celkové nechuti pracovat. V důsledku nezaměstnanosti a tím pádem nepříznivé ekonomické situace ztrácí mnohdy rodina své bydlení a dítě se dostává do ústavního zařízení. Zdravotní stav rodičů je také mnohdy příčinou umístění dítěte do dětského domova či kojeneckého ústavu. Obvykle to bývá v situaci, je-li dítě vychováváno jen jedním z rodičů, u kterého mohou nastat zdravotní problémy, nemůže dítěti poskytnout dostatečnou péči. Nemožnost se o dítě postarat se může vyskytnout i při výkonu trestu nebo léčení rodiče. Dalším důvodem je ztráta rodičů způsobená tragickou událostí (Vašátková, Vyhnálková, 2008, s. 4ž-47).

Rodiče, kteří se o své dítě neumí starat, jsou obvykle mladí často nezletilí rodiče, rodiče s mentálním postižením nebo rodiče se sociálním postižením. Mladí nezletilí rodiče obvykle neplánují rodičovství. V některých případech jim však pomohou jejich rodiče. I když to jsou i rodiče plnoletí, neznamená to, že jsou schopni se o dítě postarat. Mohou například postrádat citové, rozumové a sociální dovednosti. Rodiči se sociálním postižením jsou zde myšleny osoby vyrůstající v nepříznivých sociálních podmínkách a jejich sociální, emoční a rozumové schopnosti nejsou na takové úrovni, aby se dokázali o dítě postarat. Další skupinou rodičů jsou lidé s mentálním postižením. Jedná se o podobnou skupinu, jako jsem již uváděla. Rodiče s mentálním postižením však mohou dítěti poskytnout lásku, zatímco rodiče s nedostatkem sociálního citění si nedokážou se svým dítětem vytvořit pevný vztah (Vašátková, Vyhnálková, 2008, s. 47).

Poslední skupinou jsou rodiče nechtějící se o dítě starat. Příčinou bývá psychická a sociální nevyzrálost či znásilnění (Vašátková, Vyhnálková, 2008, s. 47).

2.2.2.3 Přijetí dítěte do dětského domova

Do dětského domova jsou přijímány děti prostřednictvím místně příslušného dětského diagnostického ústavu. O přijetí může rozhodnout rovněž MŠMT. U přijetí dítěte je nutná přítomnost ředitele, popřípadě vychovatele a sociální pracovnice.

Sociální pracovnice přebírá dokumentaci o dítěti, jež zahrnuje diagnostickou zprávu, program rozvoje osobnosti, lékařskou dokumentaci, průkaz ZP a rodný list. Dále spis dokumentace dítěte obsahuje pravomocný rozsudek nebo vykonatelné či pravomocné usnesení o předběžném opatření vydané soudem. Dítě si dále s sebou přináší doklady jako je občanský průkaz, cestovní pas, očkovací průkaz a pak také poslední vysvědčení dítěte a zprávu od pediatra o zdravotní způsobilosti k začlenění do kolektivu dětí. (Vaš'átková, Vyhnálková, 2008, s. 49).

Po přijetí dítěte do dětského domova, má sociální pracovnice povinnost oznámit tuto skutečnost do tří dnů od jeho přijetí místnímu soudu, orgánu sociálně-právní ochrany dětí a osobám odpovědným za výchovu. Osobám, které jsou odpovědny za výchovu dítěte, také podá potřebné informace o dětském domově, o možných návštěvách, vyživovací povinnosti a informuje je o kontaktech na dětský domov. Po přijetí dítěte je mu zajištěno ubytování a vstupní lékařská prohlídka. Dítě dostává prádlo, školní vybavení a hygienické potřeby. Následuje vstupní pohovor. Pohovor provádí ředitel zařízení nebo vedoucí vychovatel. Během úvodního pohovoru je dítě mimo jiných informací seznámeno s jeho právy a povinnostmi. (Vaš'átková, Vyhnálková, 2008, s. 49).

Poté je dítě ředitelem zařízení a vedoucím vychovatelem zařazeno do rodinné skupiny. Zařazení však ještě předchází konzultace s vychovatelem a sociálním pracovníkem. Dítě je zařazeno do rodinné skupiny podle určitých kritérií, jimiž jsou například volná místa v kapacitě skupiny, přítomnost sourozenců ve skupině. Dítě je možné zařadit do dané skupiny, pokud se zde nachází děti stejného nebo blízkého věku a podobných zájmů. Důležitá je také vhodnost pedagogů ve skupině pro určitý typ dítěte. Příchod dítěte je (pokud možno) hlášen dopředu, aby mu bylo možné uzpůsobit volné místo v rodinné skupině (Vaš'átková, Vyhnálková, 2008, s. 50).

2.2.2.4 Podpora dětských domovů

Za podporu dětských domovů v této kapitole považují různé finanční příspěvky, příjmy i hmotné dary poskytované dětským domovům. Jedním z příjmů je příspěvek od rodičů na úhradu péče poskytované dětem a nezaopatřeným osobám v zařízení. Rodiče jsou také povinni platit výživné, které je dáno rozhodnutím soudu o nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy, což je také dalším příjmem dětského domova. Dále dětskému domovu přispívají děti, mají-li vlastní příjem (zejména sirotčí důchod).

Ze sirotčího důchodu může dítě přispívat, jen pokud nemá jiný příjem, avšak nejvýše 10%. Dalším příjmem dětského domova je přídavek na dítě ze systému státní sociální podpory. Zvláštními příspěvky jsou granty a dotace mimo zřizovatele a dary. Dětský domov může mít příjem také z pronájmu movitých a nemovitých věcí. Dále má dětský domov pravomoc vykonávat doplňkovou činnost různého druhu (Vaš'átková, Vyhnálková, 2008, s. 37).

2.2.3 Rizika ústavní péče

Ústavní péče v sobě skrývá mnohá rizika. V této kapitole se budu některými z nich zabývat. Ústavní péči jsou v této kapitole myšleny dětské domovy a kojenecké ústavy.

Podle Matouška (1999, s. 23) charakter ústavní péče usnadňuje zneužívání a kontrolu. Vyplývá to z mocenské převahy personálu, mnohdy je svádí ke zneužití. Dalším rizikem je způsob poskytování péče, která by měly být klientovi „šitá na míru“, což se v ústavní péči příliš nestává. Na druhou stranu je ústavní péče pro některé osoby jedinou možností umožňující žít důstojným způsobem. Ústavy by neměly být zcela zrušeny, avšak na ně budou postupem času kladeny vyšší požadavky.

V současné době se však v České republice řeší otázka rušení zařízení ústavní péče. Jde zde především o kojenecké ústavy a dětské domovy, měla by je nahradit tzv. pěstounská péče na přechodnou dobu (viz výše). Ta je teprve v počátcích, a proto není dostatek pěstounů pro tento typ péče.

Pobyt dítěte v kojeneckém ústavu přináší riziko deprivace syndromu. Tento syndrom bývá mnohdy důsledkem výchovy v kojeneckých ústavech, kde se na směny často střídají pečující osoby, jež se starají o větší skupinu dětí. Při velkém počtu dětí se nemohou věnovat každému dítěti tak intenzivně. Dítě má mnohem méně podnětů a také méně příležitostí upoutat pozornost pečující osoby, než kdyby vyrůstalo v rodině. Starost o dítě je tedy snížena na krmení, poskytnutí hygieny a přidělení hraček, na uspokojení těch z nejzákladnějších potřeb, přičemž potřeba kontaktu a nějakého intenzivnějšího vztahu, je zde velmi omezena (Matoušek, 1999, s. 63-64).

Matoušek (1999, s. 64) tuto situaci popisuje takto: „Zcela chybí možnost rozvinutí dlouhých interakčních sekvencí, při nichž za normálních okolností kontakt matky s dítětem sílí a opadá za vzájemného zrcadlení nálad a soustředování pozornosti na stejný cíl.“

Vážnost a odstranitelnost deprivace syndromu je obtížnější, čím dříve je dítě umístěno v kojeneckém ústavu a čím déle v něm vyrůstá (Matoušek, 1999, s. 65).

V dnešní době jsou však podle mého názoru kojenecké ústavy bohatší, co se týče poskytování podnětů. Měla jsem tu možnost setkat se s výchovou dětí v jednom z kojeneckých ústavů, kde se výchova uskutečňovala formou různých cvičení, jako například hudebního, tělesného nebo výtvarného. Součástí kojeneckého ústavu byla relaxační místnost s vodním lůžkem, hračkami a hudbou nabízející mnoho podnětů pro děti. Byla zde pravidelně využívána canisterapie, což je jeden ze způsobů, jak stimulovat děti.

2.2.4 Úloha sociálního pracovníka

Mimo vychovatele nebo zdravotní sestry se v dětských domovech nachází také sociální pracovníci. Mají svou podstatnou úlohu v poskytování služeb ústavní péče. V této kapitole se budu věnovat činnostem, jež vykonává sociální pracovník v dětském domově. Zmíním se však také o úloze sociálního pracovníka obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Pravidelně navštěvuje zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy.

Práce sociálního pracovníka v dětském domově spočívá v přijetí dítěte z diagnostického ústavu nebo z terénu. Sociální pracovník převezme kompletní dokumentaci o dítěti a ohlásí tuto skutečnost příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Nakonec sociální pracovník zkompletuje, založí spis určitého dítěte. Sociální pracovník vede také jiné spisy dětí, jako jsou například spisy dětí v dětském domově a spisy dlužníků. Sociální pracovník tyto spisy zakládá do archivu spisů a vede je v tomto archivu i po ukončení poskytování péče dítěti (Vaš'átková, Vyhnálková, 2008, s. 39).

Sociální pracovník v dětském domově plní také povinnosti plynoucí ze zdravotního stavu dětí. Sociální pracovník zajišťuje registraci dětí u zdravotních pojišťoven, u praktického lékaře a odborných lékařů. Pracovník také zakládá a vede záznam o zdravotním stavu dítěte. Dále také vyřizuje průkazy ZTP, přičemž shromáždí zprávy od odborných lékařů a podá žádost o přiznání mimořádných výhod. Další povinností sociálního pracovníka je vyřizovat invalidní důchod. Tato činnost spočívá ve shromáždění lékařských zpráv a podání žádosti o přiznání invalidního důchodu. Mimo tuto práci sociální pracovník také zajišťuje objednávání kompenzačních pomůcek,

úrazové pojistky a lázeňské pobyty. Sociální pracovník si musí také vyžádat souhlas zákonných zástupců s lékařským zákrokem dítěte a informovat tyto osoby o změně zdravotního stavu dítěte (Vašátková, Vyhnálková, 2008, s. 40).

Další úlohou sociálního pracovníka jsou povinnosti plynoucí ze sociální situace dítěte. Patří sem například vyřizování sirotčího důchodu spočívající ve shromažďování materiálů o všech zaměstnáních rodičů v podání žádosti ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí, ve změně příjemce důchodu a podání žádosti na určení zvláštního příjemce. Sociální pracovník také vede přehled o naspořených financích a prostředcích ze sirotčího důchodu. Pracovník vyřizuje také přírůstek na dítě tím, že získává potvrzení o studiu ze škol, podává žádost o výplatu dávek ze systému státní sociální podpory a eviduje platby přírůstku na dítě. Může také podat žádost o dávku porodného za případné nezletilé matky (Vašátková, Vyhnálková, 2008, s. 40-41).

Sociální pracovník rovněž sleduje zájem rodičů o dítě a určuje příspěvky rodičům. Sleduje změny finanční situace rodičů (návaznost na nový příspěvek). Dále vede hlášení o stavu plateb rodičům, tedy přeplatků a nedoplatků. Vymáhá dluhy po rodičích a vede ošetrovné. Sociální pracovník se stará o pobyty dětí u zákonných zástupců či jiných osob. Tato činnost spočívá v přijímání žádostí od rodičů a jiných osob a v předání dítěte rodičům i jiným osobám. Současně sociální pracovník předkládá dotazy na orgán sociálně-právní ochrany dětí podle trvalého pobytu dítěte (Vašátková, Vyhnálková, 2008, s. 39-40).

Mezi jiné kompetence sociálního pracovníka patří spolupráce se soudy. Sociální pracovník je povinen podávat na vyžádání soudu zprávy o dítěti, zprávy o stavu dluhů a plateb rodičů. Pracovníci mají však také povinnost hlásit soudům útěk dětí ze zařízení. Spolupráce se soudy se týká rovněž omezení, zrušení nebo navrácení rodičovské odpovědnosti, kdy sociální pracovník podává podněty k soudu i zprávy a vyjádření. Sociální pracovník se účastní na soudních jednáních. Dále se spolupráce týká vymáhání dluhů na příspěvku na péči rodičů, oblasti náhradní rodinné péče a kolizního opatrovnictví. Dalším subjektem spolupracujícím se sociálním pracovníkem je policie ČR. Spolupráce spočívá v podávání trestního oznámení pro zanedbání povinné výživy a ve svědecké výpovědi včetně přehledu a zpráv (Vašátková, Vyhnálková, 2008, s. 41).

Dále sociální pracovník spolupracuje s významným subjektem. Je jím Orgán sociálně-právní ochrany dětí. Zdejší terénní sociální pracovníci pravidelně navštěvují dětský domov. Jak již bylo zmíněno výše, sociální pracovník dětského domova je povinen hlásit útěk dítěte ze zařízení příslušnému OSPOD, ale také podávat žádosti o

stanoviska OSPOD k pobytu dítěte mimo ústav. Co se týče oblasti náhradní rodinné péče, má zařízení (sociální pracovník) oznamovací povinnost o vhodných dětech. Sociální pracovník je také povinen shromažďovat potřebný materiál a vyplňovat dotazníky (Vaš'atková, Vyhnálková, 2008, s. 41).

Jednou z kompetencí sociálního pracovníka je též propuštění dítěte v plnoletosti. Před propuštěním je pracovník povinen oznámit nadcházející propuštění. Při ukončení pobytu dítěte v ústavu je třeba vyrovnat pohledávky a závazky, zajistit předání výbavy nebo příspěvku a předání případně naspořených finančních prostředků. Sociální pracovník je rovněž zodpovědný za předání všech dokladů, jako je pas, občanský průkaz, průkaz pojištěnce. Dále je zodpovědný za předání ošacení, ukončení přijímaných plateb zahrnujících invalidní důchod a dávky státní sociální podpory. Pokud dítě po dovršení zletilosti neopouští dětský domov, je třeba připravit smlouvu o setrvání v péči dětského domova (Vaš'atková, Vyhnálková, 2008, s. 39).

Sociální pracovník také spolupracuje s jinými subjekty, jako jsou například magistráty a městské úřady za účelem vyřízení cestovních pasů a občanských průkazů. Sociální pracovník vyplňuje a podává žádost nebo společně nebo navštěvuje úřad společně s rodiči. Dále sociální pracovník spolupracuje s dětským diagnostickým ústavem, kde hlásí změny v počtu dětí a v počtu volných míst. Sociální pracovník shromažďuje a předává spisy dětí při přemístění do dětského diagnostického ústavu. Dále hlásí aktuální stav v dětském domově. Jak bylo uvedeno výše, sociální pracovník registruje děti u zdravotních pojišťoven. Sociální pracovník je v kontaktu i se zdravotními pojišťovnami, kde kromě registrace vyřizuje i pojištění při cestách do zahraničí. Další úlohou sociálního pracovníka je komunikace se školou, získává potvrzení o studiu, potvrzuje omluvenky, vyplňuje dotazníky do škol. Sociální pracovník spolupracuje také s úřady práce, kde zjišťuje, zda jsou rodiče dítěte evidováni na daném úřadě jako uchazeči o práci a na jaké dávky mohou mít nárok (Vaš'atková, Vyhnálková, 2008, s. 42).

Jak bylo dříve uvedeno, terénní sociální pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí pravidelně navštěvují dětský domov. Jejich práce spočívá v následujících činnostech.

Obecní úřad obce s rozšířenou působností sleduje dodržování práv dítěte ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy, v dětských domovech pro děti do tří let věku a v obdobných ústavech. V těchto zařízeních sleduje zejména rozvoj duševních a tělesných schopností dětí a dále zkoumá, zda trvají důvody

pro pobyt dítěte v ústavním zařízení. Zjišťuje také, jak se vyvíjejí vztahy mezi dětmi a jejich rodiči. Obecní úřad obce s rozšířenou působností působí k tomu, aby byli v ústavním zařízení sourozenci umístěni společně (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 29).

Zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu je povinen nejméně jednou za tři měsíce navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Dále má povinnost nejméně jednou za tři měsíce navštívit rodiče dítěte, jemuž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Tento zaměstnanec je povinen navštívit dítě bezodkladně poté, kdy se o něm dozví a dále podle potřeb dítěte. Zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu je oprávněn hovořit s dítětem bez přítomnosti dalších osob, zejména zaměstnanců ústavního zařízení a má právo nahlížet do dokumentace vedenou ústavním zařízením o dítěti (Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí § 29).

3 Aktuální vývoj systému péče o ohrožené děti

Kapitola je zaměřena na aktuální vývoj o ohrožené děti. Týká se především reformy systému o ohrožené děti, která souvisí s problematikou rušení kojeneckých ústavů a dětských domovů a zavedením institutu pěstounské péče na přechodnou dobu.

3.1 Reforma systému péče o ohrožené děti

V poslední době se čím dál častěji hovoří o tématu ochrany práv dítěte a péče o ohrožené děti v ČR. Neřešené problémy (byly zjištěny z výzkumů a také z různých příběhů dětí a jejich rodin) postupně vedou k reformám systému. Poukazuje se totiž na to, že systém péče o ohrožené děti v České republice je příliš zastaralý, neefektivní. Systém v ČR je stavěn více na řešení důsledků především poskytováním služeb dětem v pobytových zařízeních. Přitom jsou již dlouho známy negativní důsledky ústavní péče na děti. Zatímco moderní systémy staví na poskytování různých služeb, ať už zdravotnických, psychologických či terapeutických, v přirozeném rodinném prostředí. Moderní systémy se také snaží řešit situace preventivně zejména podporou rodin, jež je mnohdy účinnější než následné řešení důsledků vzniklých selháním rodiny. Systém v České republice však řeší často již vzniklé problémy místo toho, aby jim předcházel. V praxi to znamená, peníze, které jsou věnované na péči o ohrožené děti, jsou z větší části poskytovány na řešení důsledků a jen malá část na prevenci, to znamená poskytování terénních služeb. Výsledek je takový, že Česká republika stojí v čele žebříčku v počtu dětí umístěných v ústavní péči.

Aby se však mohla reforma realizovat, je také potřeba legislativních změn. Jedním ze zákonných opatření je novelizace zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který je platný od 1. 1. 2013 a obsahuje změny týkající se poskytování pěstounské péče, vytváření individuálních plánů dítěte, zavedení standardů kvality práce v oblasti sociálně- právní ochrany dětí. Pro snadnější uvedení novely tohoto zákona vytvořilo Ministerstvo práce a sociálních věcí projekt realizován společně s 5 kraji (Karlovarský, Královehradecký, Olomoucký, Pardubický, Zlínský) a slouží jako pilotní ověření nových postupů. Zahrnuje také vzdělávání pracovníků zajišťujících agendu ochrany práv dětí.

Novela tohoto zákona je však jen jedním z kroků k reformě systému péče o ohrožené děti v ČR. Národní strategie ochrany práv dětí předpokládá, že vznikne komplexní právní úprava, která bude obsahovat nastavení základních principů práce systému, systém náhradní rodinné péče, mechanismy podpory rodin, činnosti veřejné správy v oblasti ochrany práv dětí (Macela, 2012, s. 45-48).

3.2 Celostátní iniciativa za rozvoj náhradní rodinné péče

V zájmu ochrany více jak desítky tisíc ohrožených dětí v České republice se skupina významných nevládních organizací rozhodla vytyčit společné cíle k dosažení kvalitnějšího systému péče o ohrožené děti v českém prostředí. Za touto iniciativou stojí 5 neziskových organizací (Amalthea o. s., Asociace náhradních rodin ČR, Rozum a cit, Nadační fond J&T, Sdružení pěstounských rodin) věnujících se náhradní rodinné péči. Cílem je přimět politiky změnit státní systém o ohrožené děti prostřednictvím novelizace zákona o sociálně-právní ochraně a občanského zákoníku. Kampaň Odsouzeni.cz je projektem této Iniciativy, který si klade za cíl upozornit veřejnost na stávající nedostatky péče o ohrožené děti v naší zemi a podpořit proces nezbytných legislativních reforem.

Hlavními body této iniciativy je zefektivnit pomoc ohroženým rodinám prostřednictvím zapojení krajů a obcí do preventivních opatření proti odebírání dětí z rodin a do účinného řešení nepříznivých podmínek ohrožených rodin. Dalším krokem je rozvoj náhradní rodinné péče zavedením institutu přechodné pěstounské péče do praxe. Třetím bodem je zahájení transformace ústavů. „Rádi bychom nahradili ústavní výchovu dětí ve věku od 0 do 6 let některou z forem náhradní rodinné péče, u ostatních dětí snížit délku pobytu v ústavu při nevyhnutelné ústavní výchově maximálně na 3 roky“, popisuje Jana Lexová z Asociace náhradních rodin ČR. V Evropské unii je v ústavní výchově umístěno zhruba 140 000 dětí, z toho v České republice žije mimo svou rodinu 11 000 dětí. ČR je ze strany Evropského soudu pro lidská práva kritizována a to především proto, že státní orgány porušují práva rodiny a soukromí život tím, že odebírají zbytečně děti z rodin a umísťují je do institucionální výchovy. Navíc je financování ústavní péče velmi nákladné, jelikož musí financovat jak provoz celého ústavu i zaměstnance zařízení (Marie Oktábcová, ředitelka Nadačního fondu J&T, 2011, s. 149-150).

4 Shody, odlišnosti a rizika pěstounské a ústavní péče

Kapitola je věnována srovnání pěstounské péče a ústavní péče. Vyjádřím, v čem jsou shodné či podobné a v čem se liší. Jelikož je ústavní péče pojem velice široký, zaměřím se v rámci srovnávání na kojenecké ústavy a dětské domovy, které jsou specifitější a příhodnější pro toto srovnání. Při srovnávání budu využívat pojem ústavní péče jako souhrnné označení pro dětské domovy a kojenecké ústavy. Budu zde také používat jednotlivé pojmy, dětský domov a kojenecký ústav. Pěstounskou péči a ústavní péči budu srovnávat z hlediska určitých kritérií. Zvolila jsem kritéria, která jsou pro obě formy společná.

Jedním z kritérií společným pro obě formy - cíl. Cílem pěstounské péče je poskytnout náhradní rodinné prostředí dětem, jejichž podmínky v biologické rodině jsou takové, že zde nemohou dlouhodobě vyrůstat. Pěstounská péče zajišťuje náhradní domov také dětem nemohoucím setrvat v ústavní péči z důvodu ohrožení nebo narušení jejich vývoje. Cílem dětského domova je zajistit péči o děti s nařízenou ústavní výchovou nemající závažné poruchy chování. Cílem je také poskytnout jim zejména výchovné, vzdělávací a sociální potřeby. V některých bodech cíle se tyto formy shodují. Pěstounská péče se od ústavní liší tím, že jejím cílem je poskytnout dítěti rodinné prostředí, tedy domov. Cílem dětského domova je pouze zajistit dětem péči a poskytnout jim výchovné, vzdělávací a sociální potřeby. Pojem rodina se zde však neobjevuje.

Jedním z kritérií pro srovnání pěstounské péče a ústavní péče - cílová skupina. Cílovou skupinou pěstounské péče jsou děti, jejichž rodiče se o ně nemohou, neumí nebo nechtějí starat. Do pěstounské péče jsou častěji svěřovány děti s fyzickým či psychomotorickým postižením, starší děti, děti jiného etnika a sourozenecké skupiny. Co se týká cílové skupiny ústavní péče, jedná se rovněž o děti, jejichž rodiče se o ně nemohou, neumí nebo nechtějí starat. U obou forem jsou to opuštěné děti nebo děti, jejichž podmínky v biologické rodině jsou takové, že zde nemohou dlouhodobě vyrůstat. Formy péče jsou shodné, co se týká věku dítěte, kdy jim může být péče poskytována. Pěstounská péče je poskytována do dovršení zletilosti. Stejně je to v případě dětských domovů. Osoby zde mohou být přijímány a mohou tady setrvat do dovršení osmnácti let. Ve výjimečných případech však lze tuto hranici o rok prodloužit. V kojeneckém ústavu je však dítěti umožněn pobyt nejvýše do tří let. Formy se však

liší, do pěstounské péče jsou svěřovány děti, které nejsou tzv. „právně volné“. V ústavní péči se nachází jak tyto děti, tak i děti, jež jsou „právně volné“, proto vhodné pro osvojení.

Dalším kritériem - počet dětí a struktura uskupení. V dětském domově se nachází v jedné rodinné skupině nejméně šest a nejvíce osm dětí rozdílného věku a pohlaví, přičemž sourozenci se obvykle řadí do jedné rodinné skupiny. Naopak v pěstounské péči není tak vysoký počet dětí, i když jsou zde umísťovány stejně jako do dětského domova sourozenecké skupiny. V pěstounské péči se však stejně jako v dětském domově nachází děti různého věku a pohlaví.

Dalším kritériem pro srovnání pěstounské péče a ústavní péče - pečující osoba. Zatímco v pěstounské péči se o dítě stará jednotlivec či manželé, často to také bývá příbuzný dítěte nebo jeho rodiny, v kojeneckém ústavu se o dítě starají zdravotní sestry střídající se na směny. V případě dětského domova to jsou pedagogičtí pracovníci, tedy vedoucí vychovatelé, vychovatelé a noční vychovatelé. Odlišnost tedy spočívá především v počtu pečujících osob, kdy v ústavní péči se o dítě stará vyšší počet pracovníků, kteří se pravidelně střídají, naopak v pěstounské péči je to pouze jednotlivec nebo manželský pár.

Dalším měřítkem jsou povinnosti osob, které poskytují péči. Pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. Mezi povinnosti pečujících osob a osob v evidenci patří povinnost zvyšovat své dovednosti a znalosti, co se týče péče a výchovy o dítě. Osoby mají také povinnost udržovat a rozvíjet sounáležitost dítěte s osobami blízkými, především s rodiči a umožnit dítěti v pěstounské péči kontakt s jeho rodiči. Pěstouni zastupují děti a rozhodují o dítěti jen v běžných věcech. K dítěti nemají vyživovací povinnost, ta náleží biologickým rodičům. Soud může pěstounovi uložit povinnost podávat pravidelně zprávy soudu o výkonu pěstounské péče.

Co se týče povinností dětského domova, je dětem s nařízenou ústavní výchovou a nezaopatřeným osobám poskytováno plné přímé zaopatření. Je to tedy jako v případě pěstounské péče. V rámci péče o děti jsou jim zajišťovány specifické výchovné a vzdělávací potřeby. Sociální pracovník rovněž sleduje zájem rodičů o dítě a stará se o pobyty dětí u zákonných zástupců či jiných osob. V dětském domově je tedy stejně jako v pěstounské péči umožněn dítěti kontakt s biologickou rodinou, nebrání-li tomu jiné okolnosti. Stejně jako u pěstounské péče, jsou rodiče dítěte umístěného v dětském domově povinni platit výživné. Tak jako v případě pěstounské péče, má dětský domov povinnost podávat na vyžádání soudu zprávy o dítěti.

Tyto dvě formy lze srovnat též z hlediska organizování aktivit pro děti. V dětském domově jsou upřednostněny kolektivní aktivity a hromadné aktivity celého dětského domova před aktivitami zaměřenými na individuální zájem jednotlivce. V pěstounské péči je naopak kladen důraz na individuální zájem. Dětské domovy se spíše pokouší o organizování činností pro děti v rámci dětského domova, zatímco děti z rodin takové aktivity navštěvují například ve škole nebo zájmových kroužcích či klubech.

Dále lze pěstounskou péči a ústavní péči srovnávat z hlediska kontroly, myslím tedy pravidelné návštěvy sociálního pracovníka v pěstounské rodině nebo v zařízení ústavní péče. V pěstounské péči jsou zaměstnanci v orgánech sociálně-právní ochrany oprávněni navštěvovat dítě a rodinu, ve které žije a obydlí. Zjišťují v místě bydliště dítěte, ve škole a ve školském zařízení, v zařízení poskytovatele zdravotních služeb, v zaměstnání nebo v jiném prostředí, kde se dítě zdržuje, jak rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte o dítě pečují. Sledují sociální podmínky, v jakých dítě žije a jeho chování. V ústavní péči to vypadá obdobně. Zaměstnanec obce s rozšířenou působností zařazený do obecního úřadu je povinen nejméně jednou za tři měsíců navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Dále má povinnost nejméně jednou za tři měsíce navštívit rodiče dítěte, jemuž byla nařízena ústavní výchova či uložena ochranná výchova.

Z hlediska podpory, tedy příjmů jednotlivých forem péče, se tyto formy shodují v hrazení výživného ze strany rodičů. Výživné je dáno rozhodnutím soudu. Dětský domov je podporován také příjmem – přídavkem na dítě ze systému státní sociální podpory. Pěstounské rodiny mohou rovněž zažádat o tento příspěvek. Mají na něj však nárok, jen pokud na něj dosáhnou. Jedním z příjmů dětského domova je příspěvek od rodičů na úhradu péče poskytované dětem a nezaopatřeným osobám v zařízení. V tomto se dětský domov od pěstounské péče liší. Pěstounské rodiny takový příjem od rodičů nedostávají. V rámci pěstounské péče mají však pěstounské rodiny nárok na dávky pěstounské péče, jako je příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla a příspěvek při ukončení pěstounské péče. Na druhou stranu dětské domovy získávají dotace například z krajů. Dále mohou získávat granty, čímž se liší od příjmů pěstounské péče. Pěstouni naopak mohou mít nárok na peněžitou pomoc v mateřství a rodičovský příspěvek.

Pěstounskou péči a ústavní péči lze srovnávat rovněž z hlediska rizikovosti. Pěstounské péče skýtá rizika např. při svěřením dítěte do péče prarodičů. Ti mnohdy opakují ty samé chyby jako při výchově svých vlastních dětí a často také odmítají

odbornou pomoc. Jedním z rizik je neschopnost zvládat výchovu dítěte a zhoršení zdravotního stavu prarodičů. V takových případech se dítě může dostat do ústavní péče. Dalším rizikovým faktorem je neschopnost přijmout dítě se všemi jeho klady i zápory. Rizikovým faktorem ze strany budoucích rodičů může být odlišná motivace obou partnerů. Rizikem ze strany dítěte je například některé chybějící údaje o dítěti a také nemožnost určit, budoucí vývoj dítěte a úspěch výchovného působení na dítě. Z mého pohledu vidím riziko v pěstounské péči na přechodnou dobu, kde je možné péči poskytovat nejdéle jeden rok. Co se však s dítětem bude dál dít, pokud se pro něj do této doby (jednoho roku) nepodaří nalézt náhradní rodinu? Pěstounská péče je teprve ve svých počátcích, a proto zatím tato otázka zůstává nedořešená.

Ústavní péče má ovšem také svá rizika. Jedním z nich je způsob poskytování péče ze strany personálu. Zaměstnanci v organizaci vykonávají svou práci, ale pro klienty je toto místo dočasným nebo trvalým domovem. Pracovníci pokládají klienty za objekt své práce, avšak klienti chtějí být individuálními subjekty. Dalším rizikovým faktorem je charakter ústavní péče, který usnadňuje zneužívání a kontrolu. Personál má v této pozici mocenskou převahu, ta mnohdy svádí ke zneužití. Rizikovým je také způsob poskytování péče. Péče by měla být „šitá klientovi na míru“, což se v praxi příliš nestává. Ústavní péče, především kojenecký ústav, skýtá riziko deprivace syndromu, kdy dítě nemá dostatek podnětů. Deprivace syndrom je způsoben především vysokým počtem dětí v jedné skupině a častým střídáním zdravotních sester. Je zde velmi omezen kontakt s dítětem a nevytváří se tak intenzivní vztah mezi dítětem a pečující osobou jako v rodině.

Jak je patrné, má každá forma péče o dítě odlišná rizika. Co není rizikem na jedné straně, může se stát rizikovým faktorem na straně druhé.

Závěr

Cílem mé práce bylo srovnat pěstounskou péči s ústavní péčí a vyjádřit, v čem jsou shodné či podobné a v čem se liší. Dílčím cílem pak bylo rozpoznat rizika obou forem. V rámci srovnávání pěstounské péče s ústavní péčí bylo třeba se zaměřit především na kojenecké ústavy a dětské domovy z důvodu širokého pojmu ústavní péče.

Bylo zjištěno, že v některých oblastech se pěstounská péče s ústavní péčí shodují. Pro obě skupiny je například shodná cílová skupina, povinnosti osob, které o dítě pečují a povinnosti biologických rodičů. Obě formy jsou totožné ve struktuře uskupení dětí a v kontrole nebo také dohledu sociálního pracovníka nad péčí a výchovou dítěte. Pěstounská péče s ústavní péčí se částečně podobají v cíli, ale jsou zde jisté odlišnosti. Podobné jsou z hlediska podpory jednotlivých forem, ale rovněž jsou zde určité odlišnosti. Pěstounská péče se od ústavní péče částečně liší svým cílem, kdy v rámci pěstounské péče je o dítě postaráno v rodinném prostředí, zatímco v ústavní péči tomu tak není. Částečně se také liší v podpoře jednotlivých forem, kdy je v případě dětských domovů poskytován příspěvek od rodičů na úhradu péče poskytované dětem v zařízení. V případě pěstounské péče tomu tak není. Na druhou stranu mají pěstounské rodiny nárok na dávky pěstounské péče, peněžitou pomoc v mateřství a rodičovský příspěvek. Dětské domovy mohou být podporovány granty a dotacemi. Dále se liší v počtu dětí, kterým je péče poskytována. V ústavní péči (dětský domov) se v jedné rodinné skupině nachází nejméně šest a nejvíce osm dětí. V pěstounské péči tak vysoký počet dětí není, i když jsou do ní někdy svěřovány skupiny sourozenců. Odlišnost také spočívá v pečující osobě a především v počtu pečujících osob. Zatímco v pěstounské péči se o dítě stará jednotlivec nebo manželský pár, v ústavní péči jsou to buď zdravotní sestry či pedagogičtí pracovníci (vychovatelé), jež se často střídají na směny. Z hlediska organizování aktivit jsou tyto dvě formy odlišné, přičemž v ústavní péči (dětský domov) jsou zastoupeny spíše kolektivní hromadné aktivity společné celého dětského domova a činnosti organizované v rámci dětského domova. V pěstounské péči je kladen větší důraz na individuální zájem dítěte. Dítě vyrůstající v rodině také může využívat aktivit v rámci školy nebo různých kroužků a klubů. Z hlediska rizik jsou tyto formy odlišné. Rizika jsou však součástí mého dílčího cíle.

Dílčím cílem bylo rozpoznat rizika obou forem. Na straně pěstounské péče se rizika skrývají v péči prarodičů a jejich schopnosti se o ně postarat. Další riziko můžeme spatřovat ze strany budoucích náhradních rodičů, kteří nejsou schopni dítě přijmout takové jaké je, a dále také v odlišné motivaci obou partnerů. Na straně dítěte může být rizikovým faktorem chybějící údaje o dítěti a nemožnost předpokládat, jak se bude vyvíjet a jak se bude dařit ho vychovat. Z mého pohledu vidím riziko v pěstounské péči na přechodnou dobu, kde je možné péči poskytovat nejdéle jeden rok. „Co se však s dítětem bude dál dít, pokud se pro něj do této doby (jednoho roku) nepodaří nalézt náhradní rodinu?“ Pěstounská péče je teprve ve svých počátcích, a proto zatím tato otázka zůstává nedořešená.

Ústavní péče skýtá rizika v přístupu personálu ke klientům jako k objektům své práce a rizika zneužití moci zaměstnanců nad klienty. Rizikovým faktorem je také způsob poskytování péče. Péče by měla být „šitá klientovi na míru“, což se v praxi příliš nestává. Ústavní péče, především kojenecký ústav, skýtá riziko deprivace syndromu, kdy dítě nemá dostatek podnětů.

Pěstounská i ústavní péče v sobě tedy skýtá určitá rizika. I zde můžeme spatřit jisté odlišnosti, které se vážou k hlavnímu cíli.

Na druhou stranu lze v těchto dvou formách spatřit provázanost. Provázanost spočívá v oznamovací povinnosti o dětech, které jsou vhodné pro náhradní rodinnou péči a umožnění kontaktu dítěte s vhodným náhradním rodičem. Následné je pak svěření dítěte do náhradní rodinné péče.

Lze tedy říci, že v mírné většině jsou tyto formy náhradní péče o dítě odlišné. V několika oblastech jsou totožné a v jen v pár bodech se podobají. Tento závěr vychází z poznatků vlastního textu, který se opírá o zdroje, jež jsem měla k dispozici. Tato práce by se dala v budoucnu dále rozvést využitím výzkumu či případové studie. Práce by se mohla v rámci pokračování zaměřit také na výše zmíněnou otázku. „Co se však s dítětem v pěstounské péči na přechodnou dobu bude dál dít, pokud se pro něj do jednoho roku nepodaří nalézt náhradní rodinu?“

Seznam zkratek

Doc.- Doktor

MŠMT- Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy

MPSV- Ministerstvo práce a sociálních věcí

Např.-například

OSPOD- orgán sociálně-právní ochrany dětí

Prof.- Profesor

Průkaz ZP- průkaz zdravotní pojišťovny

Průkaz ZTP- průkaz osoby se zdravotním postižením

Tzv.- tak zvaně, tak zvaný

Bibliografický seznam

Literatura

- Bubleová, V. Frantíková J. Vránová L. (2011). *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o.s.
- Bubleová V. Vránová L. Vávrová A. Frantíková J. (2011). *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o.s.
- Matějček, Z. a kol. (1999). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál.
- Matějček Z., Koluchová J., Bubleová V., Kovařík J., Benešová L. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.
- Matoušek O. (1999). *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Matoušek O., Kodymová P., Kolářková, J. (2005). *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál.
- Matoušek O. (2008). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
- Nožířová, J. (2012). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde Praha.
- Škoviera, A. (2007). *Trendy náhradnej výchovy*. Bratislava: Petrus.
- Vaš'átková J., Vyhnálková P. *Rodina a náhradní rodinná péče*. 2008: HANEX.
- Veselá R., Hrušáková M., Padrnos J., Schelle K., Sovák Z., Štefancová D. (2003). *Rodina a rodinné právo*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o.
- Zezulová, D. (2012). *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál.
- Málíková J., Holá B. (2007). *Pěstouni mají právo na služby*. Praha: Rozum a cit o.s.

Odborné časopisy

- Bajer, P. (2003). Cesty k pravému rodičovství. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 2, s. 7.
- Bajer, P. (2003). Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 2, s. 42-43.
- Macela, M., ředitel Odboru rodiny a ochrany práv dětí MPSV ČR. (2012). Reforma systému ochrany práv dětí a péče o ohrožené děti. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 3, s. 45-48.
- Oktábcová M., ředitelka Nadačního fondu J&T (2011). Iniciativa žádá politiky: Neodsuzujte děti k ústavní péči, umožněte jim pobyt v náhradních rodinách. *Sociální práce/Sociální práce*, č. 2, s. 149-150.

Legislativní zdroje

Zákon o rodině. Zákon č. 94/1963 Sb. v účinném znění ke dni 23.2.2013.

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Zákon č. 359/1999 Sb. v účinném znění ke dni 23.2.2013.

Zákon o státní sociální podpoře. Zákon č. 117/1995 Sb. v účinném znění ke dni 23.2.2013.

Zákon o nemocenském pojištění. Zákon č. 187/2006 Sb. v účinném znění ke dni 2.3.2013.

Zákon o matrikách, jménu a příjmení. Zákon č. 301/2000 Sb., v účinném znění ke dni 17. 3. 2013.

Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování. Zákon 372/2011 Sb., v účinném znění ke dni 17. 3. 2013.

Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Zákon č. 109/2002 Sb., v účinném znění ke dni 17. 3. 2013.

Internetové zdroje

O sdružení ISIS [on-line]. Dostupné 17.3.2013 z http://www.isis-olomouc.cz/o_nas/o_sdruzeni.html

O nás [on-line]. Dostupné 17.3.2013 z <http://www.isis-olomouc.cz/>

Projekty a služby- odlehčovací služby [on-line]. Dostupné 17.3.2013 z http://www.isis-olomouc.cz/projekty/odlehcovaci_sluzby_hlidani.html

Fond ohrožených dětí [on-line]. Dostupné 17.3.2013 z <http://www.fod.cz/>

Pedagogicko-psychologická poradna Olomouckého kraje [on-line]. Dostupné 17.3.2013 <http://www.ppp-olomouc.cz/index.html>